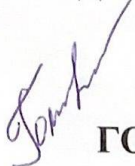

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ГОЛОВНЯ Владислав Вікторович

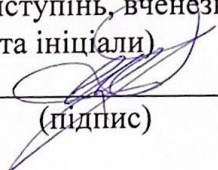
(студент групи ФБСМ-8)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ БАНКІВ

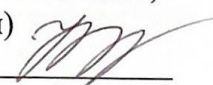
(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»)

Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

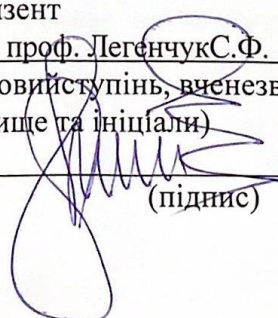
(підпис)

Науковий керівник
д.е.н. проф. Виговська Н.Г.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент
д.е.н., проф. Легенчук С.Ф.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	6
1.1. Сутність фінансової безпеки комерційних банків.....	6
1.2. Підходи до управління фінансовою безпекою банків.....	18
1.3. Етапи управління фінансовою безпекою банків.....	31
Висновки до 1-го розділу	46
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	48
2.1. Оцінка сучасного стану банків України в контексті рівня її безпеки	48
2.2. Оцінка ефективності системи забезпечення фінансової безпеки банків ...	60
2.3. Напрямки підвищення рівня фінансової безпеки комерційних банків України	65
Висновки до 2-го розділу	81
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан ринку банківських послуг перебуває під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть легко піддати банки ризику. Фінансова безпека банків є запорукою стабільного розвитку банків. Визначення пріоритетів фінансової безпеки банків вимагає комплексного підходу, який враховує вплив зовнішніх і внутрішніх загроз та розробляє відповідні механізми забезпечення фінансової безпеки банківських установ.

Сьогодні, в умовах невизначеності та російської військової агресії, проблема оцінки фінансової безпеки банківських установ постає особливо гостро. Це пов'язано з тим, що цей процес безпосередньо впливає на соціально-економічне становище нашої країни, її національну безпеку та фінансову безпеку банківської системи. Загальновідомо, що зниження фінансової безпеки банківського сектору може призвести до зростання заборгованості, відтоку депозитів фізичних осіб, зростання інфляції, зниження довіри до банків і, зрештою, до їх банкрутства. Такий ефект має негативні наслідки у вигляді зниження економічної безпеки держави, що, в свою чергу, призводить до зниження фінансової безпеки банківської системи в цілому та окремих банків. Така ситуація вказує на необхідність пошуку нових шляхів оцінки фінансової безпеки банків та фінансової стабільності держави в цілому. Тому дослідження існуючих методів та моделей оцінки фінансової безпеки банків набуває особливого значення, оскільки врахування сучасних наслідків криз та війн дозволяє удосконалити існуючі підходи до оцінки фінансової безпеки банків в сучасних умовах та розробити нові.

Віддаючи належне напрацюванням дослідників, які зосереджують увагу на фінансовій стійкості банківської системи в цілому, слід зазначити, що фінансова стійкість на рівні окремих банків ще недостатньо проаналізована. Важливість цих питань, логічний розрив у їхньому обсязі та нагальна потреба в дослідженні механізмів забезпечення фінансової безпеки банків зумовлюють актуальність теми дослідження.

Значний внесок у дослідження питання фінансової безпеки банківської системи зробили такі вітчизняні та закордонні вчені, як Дмитров С., Фадєєв Д., Ткаченко А., Наточєєва Н., Корнієнко Ю., Барановський О., Хитрін О., Болгар Т., Голобородько Ю., Зачосова Н., Литовченко О., Побережний С., Перехрест Л., Артеменко Д. та інші. Незважаючи на наявну кількість наукових напрацювань з даної проблематики, питання сутності фінансової безпеки банківської системи та її оцінки потребує постійного дослідження з огляду на динамічні зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що чинять вплив на діяльність як окремого банку зокрема, так і банківської системи в цілому.

Мета і задачі дослідження. Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних та розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення фінансової безпеки банків.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- дослідити сутність фінансової безпеки комерційних банків;
- узагальнити підходи до управління фінансовою безпекою банку;
- визначити етапи управління фінансовою безпекою банку;
- провести оцінку сучасного стану банківської системи України в контексті рівня її безпеки;
- здійснити оцінку ефективності системи забезпечення фінансової безпеки банків;
- дослідити напрямки підвищення рівня фінансової безпеки комерційних банків України.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дипломної роботи є процес забезпечення фінансової безпеки банку. Предметом дипломної роботи є фінансово-економічні відносини, що виникають у процесі забезпечення фінансової безпеки банку.

Методи дослідження. Під час написання дипломної роботи були використані такі методи пізнання: теоретичне узагальнення, порівняння, метод групувань, методи аналізу, метод побудови аналітичних таблиць.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження

становлять Закони України, офіційні статистичні матеріали Державного служби статистики України, Національного банку України та окремих банківських установ, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

1.1. Сутність фінансової безпеки комерційних банків

Безпека банків є частиною фінансової безпеки країни. Необхідно зазначити, що банківська система – це найважливіша складова фінансово-кредитної сфери держави. По суті саме стан банківського сектора визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а тому певною мірою і рівень фінансової безпеки держави [57].

Фінансова безпека є складовою економічної безпеки банків. Забезпечення фінансової безпеки є сукупністю певних заходів щодо запобігання негативного впливу на безпеку банків та уникання шкоди від зовнішніх та внутрішніх загроз задля надійного функціонування банківської установи. Фінансову безпеку можна назвати якісною стороною фінансового стану банку, оскільки вона спрямована на досягнення позитивних характеристик діяльності, захисту від фінансових загроз та зменшення до мінімуму можливих ризиків. Тому зрозуміло, що менеджмент банку не може обійтись без належної оцінки його фінансової безпеки [13].

Фінансову безпеку банку (далі – ФББ) дослідники розглядають з різних боків, проте не мають єдиної та усталеної думки щодо її визначення. Такі науковці, як Дмитров С. [20], Фадєєв Д. [55], Ткаченко А. [53] характеризують дане поняття виключно з боку безпеки фінансових інтересів банку та забезпечення позитивного фінансового результату. На нашу думку, це є некоректний підхід, оскільки він не включає в себе безпеку середовища банку, його стійкості, що є запорукою його діяльності.

З іншого боку, Корнієнко Ю. [29] зазначив, що ФББ полягає в тому, що банк знаходиться у стані відсутності будь-яких небезпек. Хитрін О. [60] доповнив своїх колег науковців і визначив ФББ як стан, при якому банк виконує свої функції, має всі умови для мінімізації ризиків і загроз, а також потенціал для зростання. Ми погоджуємося з науковцями, однак у своїх підходах вони зосереджують увагу на загальному стані банку та ігнорують основну ціль фінансової безпеки – забезпечення стабільних фінансових потоків.

Ряд науковців – Болгар Т. [6], Голобородько Ю. [16], Зачосова Н. [22], Литовченко О. [33] – трактують ФББ як такий стан, при якому банківські показники є настільки збалансованими, що банк є захищеним від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Фінансова безпека окремого банку тісно пов'язана з безпекою банківської системи в цілому. Вони впливають одна на одну. З одного боку, проблеми, що виникли в одному банку, здатні викликати «ефект доміно» і призвести до системної банківської кризи. Пояснюється це природою банківської діяльності, адже банки працюють переважно з чужими грошима на відміну, наприклад, від промислових підприємств. Саме тому будь-яка недовіра з боку населення до окремого банку, особливо великого, може зумовити масовий відтік депозитів з банківської системи. З іншого боку, структурні проблеми банківського сектора підривають довіру до будь-якого окремого банку. Все це пояснює ту важливу роль, яку відіграє забезпечення фінансової безпеки банків.

Важливою складовою фінансової безпеки банківської системи є фінансова безпека кожного окремого банку. Узагальнимо наявні підходи до визначення сутності фінансової безпеки банку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення сутності фінансово-економічної безпеки
банку

Автор	Фінансова безпека банку – це
1	2
1. Єпіфанов А. О. [59], Болгар Т. [6]	стан банківської установи, що характеризується збалансованістю та стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку
2. Дмитров С. [20], Фадєєв Д. [55]	фінансова безпека банку – це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища, в якому він функціонує
3. Гриценко Р. [18]	стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи
4. Побережний С., Пластун О., Болгар Т. [56]	здатність протистояти деструктивним змінам на фінансовому ринку і забезпечити виживання банківського бізнесу в конкурентній боротьбі

Продовження таблиці 1.1

1	2
5. Вовк В. [10]	такий стан банку (банківської системи в цілому), що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам банківської діяльності для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу оточуючого середовища та захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін (власників, клієнтів, працівників, керівництва, держави), а основною метою безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи в цілому на ринку банківських послуг
6. Євченко Н., Криклій О. [21]	такий фінансовий стан, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, забезпечує ефективний розвиток банку в поточному та наступних періодах
7. Хитрін О. [60]	динамічний стан, за якого банк юридично та технічно здатний виконувати і реально виконує властиві йому функції та забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, суб'єктів господарювання, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз
8. Шульга О.А. [66].	стан банківської системи, за якого забезпечується здатність складових системи до забезпечення стабільного фінансового середовища та функціонування під впливом негативних факторів і формування ресурсів, а також можливість до передбачення та завчасного виявлення потенційних загроз, здатних дестабілізувати функціонування системи

Отже, фінансова безпека банку – це важлива складова фінансової, а тому і національної безпеки, це такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.

Сучасні тенденції розвитку економіки зумовлюють пошук нових підходів до формування та менеджменту фінансових ресурсів. Однією із важливих умов ефективного використання фінансових ресурсів є забезпечення фінансової безпеки та захист інтересів пов'язаних осіб. Фінансова безпека держави включає велику кількість складових, зокрема фінансову безпеку банківської системи, що, своєю чергою, забезпечується великою кількістю факторів, зокрема, і фінансовою безпекою окремої банківської установи.

Враховуючи процеси цифровізації банківської діяльності, пропонуємо таке визначення: «Фінансова безпека банківської системи в умовах цифровізації – це

стан банківської системи, за якого забезпечуються умови для її ефективного функціонування, розподілу та формування фінансових ресурсів, підвищення фінансової стабільності банків в умовах впливу негативних чинників з урахуванням забезпеченості цифрових засобів передачі, швидкої обробки та захищеності даних, що надходять до системи, а також здатність безперешкодного використання необхідних ресурсів через банківську мережу та мережу Інтернет для виявлення та протидії як уже відомих негативних факторів, так і готовності до аналізу та пошуку шляхів нейтралізації нових, раніше не досліджених загроз» [15].

Для кращого розуміння загроз, що негативно впливають на банківську систему та безпеку держави, було систематизовано основні чинники впливу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація загроз фінансовій безпеці банківської системи [15]

Класифікаційна ознака	Вид загрози
Форма прояву	Зовнішні загрози
	внутрішні загрози
Ризики банківської діяльності	Зростання витрат на формування резервів
	погіршення якості кредитного портфеля банків
	вплив залучених коштів, вкладів
	Загроза конкурентоспроможності
Системні ризики	падіння капіталізації, викликане збитковістю діяльності
	інфляційні процеси
	Зростання рівня доларизації
Тривалість впливу	тимчасові
	постійні
Глобалізація економіки	прихід на ринок стійких банків з іноземним капіталом, міжнародні інциденти
Інноваційність банківської діяльності	Застаріле обладнання
	високотехнологічні іноземні банки
	Збої технічного характеру
Інформаційно-цифрове забезпечення банківської системи	тривалий аналіз та обробка даних
	відповідність послуг вимогам ринку
	Забезпечення інтернет-технологій
	ненадійність, нестабільність серверного забезпечення
	Загроза кібератаки, вірусів
	Загроза втрати даних
	Загроза втрати конфіденційності інформації

Систематизувавши різні підходи до трактування поняття, враховуючи цифровізацію діяльності, можна запропонувати таке визначення: «Фінансова безпека банку – це стан фінансових відносин, за яких створюються умови для ефективного використання, управління та формування ресурсної бази банку, підвищення фінансової забезпеченості для спроможності протидіяти дестабілізаційним чинникам з урахуванням захисту баз даних в мережі банку та в мережі Інтернет, шляхом впровадження цифрових програм та алгоритмів, що здатні забезпечити стійку діяльність банку та підвищити рівень безпеки у віртуальному просторі інформації».

Ключовими характеристиками фінансової безпеки банків:

- забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан банку;
- сприяє ефективній діяльності банку;
- дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності банку;
- нейтралізує кризи і запобігає банкрутствам.

Основна мета фінансової безпеки банку полягає в безперервній і стійкій підтримці стану, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Фінансова безпека банку визначається:

- стабільністю і стійкістю фінансового стану банку;
- ступенем ефективності фінансово-економічної діяльності;
- рівнем контролю за зовнішніми і внутрішніми ризиками;
- рівнем достатності власного капіталу;
- ступенем захищеності інтересів акціонерів.

Завдання безпеки банківської діяльності:

- захист законних інтересів банку і його працівників;
- профілактика й попередження правопорушень і злочинних посягань на власність та персонал банку;
- своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації;
- оперативне реагування елементів структури банку на загрози, що

виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин;

– виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіяння банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, що заважає їхній нормальній діяльності;

– послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підрив безпеки банку [48].

Основний напрям фінансової безпеки банків повинен орієнтуватися на підвищення економічної ефективності і мати своєю метою ріст обсягу та ефективності використання фінансових ресурсів. Однак має місце і низка слабких сторін, які є негативними чинниками в боротьбі за банківську безпеку.

Опрацювання та узагальнення економічної літератури дало змогу визначити і схематично відтворити взаємозв'язок фінансовою безпекою комерційного банку та економічної безпеки держави (рис. 1.1).

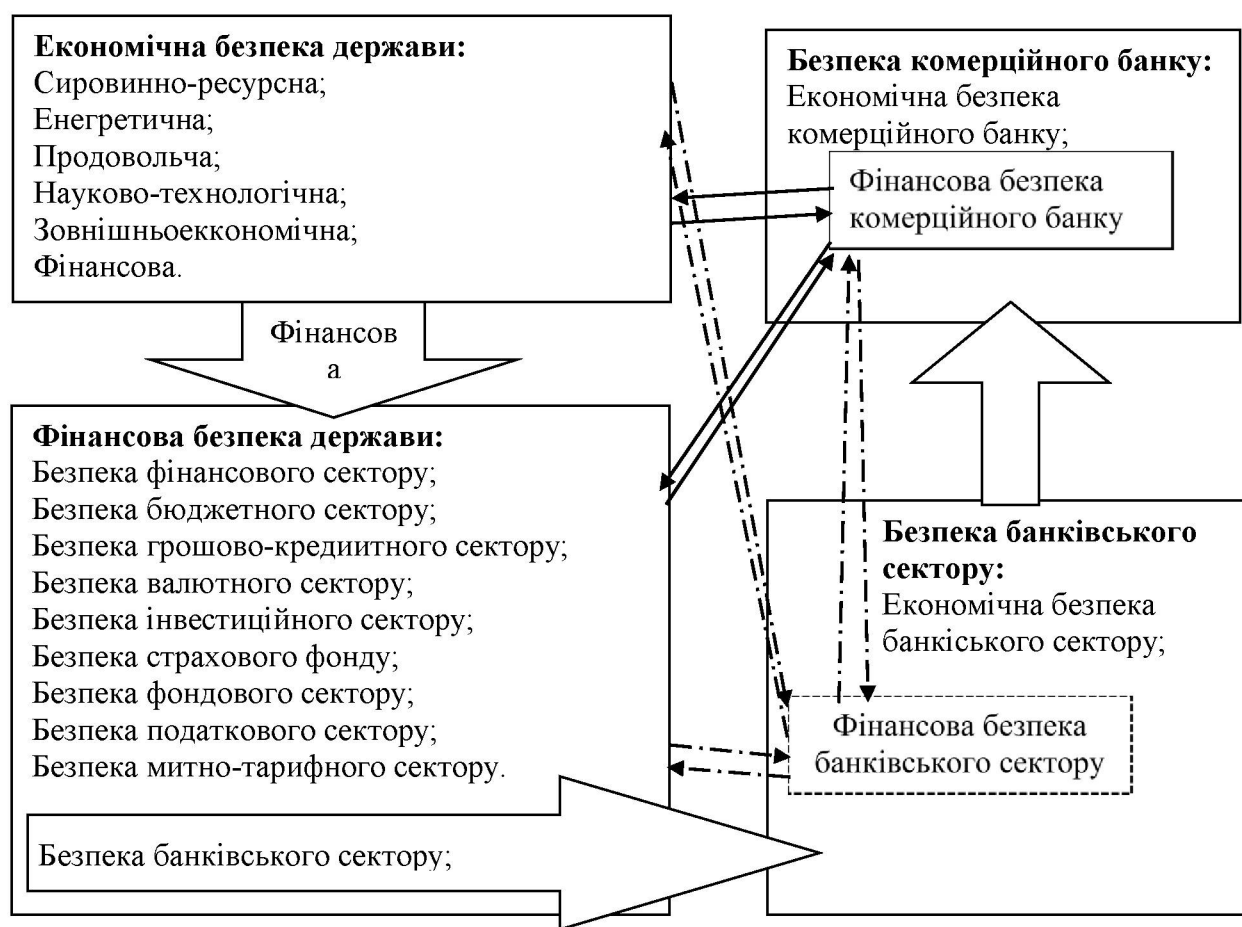

Рис. 1.1. Взаємозв'язок між фінансовою безпекою комерційного банку та економічною безпекою держави

Безпека банків є невід'ємною складовою національної фінансової безпеки. При цьому банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної системи держави.

Ефективність діяльності банківських установ у ринковій економіці значною мірою обумовлюється станом його фінансів, що потребує розгляду проблем забезпечення їх фінансової безпеки [32].

Фінансова безпека окремого банку тісно пов'язана з безпекою банківської системи в цілому. Вони впливають одна на одну. З одного боку, проблеми, що виникли в одному банку, здатні викликати «ефект доміно» і призвести до системної банківської кризи. Пояснюється це природою банківської діяльності, адже банки працюють переважно з чужими грошима.

Своєчасне виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз викликає необхідність створення дієвої системи управління фінансовою безпекою банку, метою функціонування якої, є збільшення маси отримуваного прибутку, прискорення оборотності капіталу, зростання курсової вартості цінних паперів банку.

У цілому загрози безпеці банків можна поділити на дві великі групи – внутрішні й зовнішні. До зовнішніх належать загрози, що містять у собі фактори, які є результатом впливу зовнішнього середовища на банк, зокрема діяльність держави, економічна кон'юнктура в країні та світі, конкуренти та ін. До внутрішніх загроз належать фактори, які або безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища. До основних внутрішніх загроз можна віднести рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, незадовільну структуру активів і пасивів, некомпетентність вищого керівництва і персоналу, а також інші фактори, що безпосередньо належать до внутрішньої діяльності банку.

Перелік внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності банку подано в табл. 1.3 і 1.4.

Джерелами зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек банку є банки-конкуренти, зарубіжні й міжнародні організації, конкуруючі юридичні та фізичні особи, які проводять агресивну фінансову політику щодо України; злочинність, корупція; зовнішні та внутрішні банківські ризики.

Таблиця 1.3

Основні види внутрішніх загроз

№ пор.	Внутрішні загрози	Можливі прояви
1	Якість кредитного портфеля	рівень проблемних кредитів; неповернення кредитів; незбалансована кредитна політика; збільшення простроченої заборгованості
2	Рівень компетенція менеджменту	прийняття неправильних управлінських рішень; неефективна діяльність внаслідок неоптимального використання потенціалу банку; помилки в стратегічному плануванні й прогнозуванні; побудова нерациональної структури банку
3	Структура активів пасивів	дефіцит власних коштів; низький рівень ліквідності й нестача ліквідних активів; завищений рівень ризикових активів; збільшення активів низької якості; нестача капіталу; незбалансованість активів і пасивів за строками
4	Залежність від інсайдерів	пільгове кредитування засновників; прийняття управлінських рішень під тиском власників; відстоювання інтересів власників, а не інтересів банку
5	Злочинні дії персоналу	шахрайство; розголошення конфіденційної інформації; неефективна робота персоналу; перехід ключових працівників до конкурентів; недостатній рівень кваліфікації персоналу
6	Неефективна діяльність банку	низький рівень прибутків; недосконала оцінка кредитних ризиків; низький рівень прибутковості активів; слабке маркетингове дослідження ринку і як наслідок недостатній рівень диверсифікованості банківських операцій

Таблиця 1.4

Основні види зовнішніх загроз

№ пор.	Зовнішні загрози	Можливі прояви
1	2	3
1	Нормативне регулювання банківської діяльності	недосконалість законодавства, наприклад, відсутність закону про банківську таємницю створює загрозу розголошення інформації про діяльність банку та його клієнтів; мінливість законодавства; відкликання ліцензії на здійснення банківської діяльності або зміна умов ліцензування
2	Грошово-кредитна політика центрального банку	ставка обов'язкового резервування; обсяги рефінансування й розмір облікової ставки; обсяг пропозиції грошей в обігу; зміна облікової ставки; обсяг операцій з ОВДП

Продовження таблиці 1.4

1	2	3
3	Нестабільність зовнішнього середовища	глобальні або локальні фінансові кризи; неможливість одержати доступ до зовнішніх фінансових ресурсів; валютний, процентний і ринковий ризики; блокування активів банку в іншій державі; державний дефолт
4	Недовіра до банківської системи	недовіра з боку інвесторів; недовіра з боку підприємств (кредиторів); недовіра з боку населення (вкладників); швидке вилучення великого обсягу коштів із банку; використання засобів масової інформації для провокування банківської кризи; погіршення репутації банку; банкрутство великого банку
5	Конкурентне середовище	неконкурентоспроможність банку; несумлінна діяльність конкурентів; різке збільшення ринкових ставок за депозитами; різке зниження ринкових ставок за кредитами; завдання економічних збитків підприємствам - ключовим контрагентам банку
6	Злочинна діяльність	шахрайські дії третіх осіб; грабіж і крадіжка цінностей банку; злом комп'ютерних мереж банку; рейдерські атаки на банк; махінації з акціями банку
7	Негативні макроекономічні умови	високий рівень інфляції та інфляційних очікувань; дефіцит інвестиційних коштів і низький рівень інвестиційної активності в країні; економічна криза в країні; падіння попиту на кредити й банківські послуги
8	Діяльність держави	нестабільність податкової, кредитної й страхової політики; політична нестабільність; військові конфлікти

Як потенційні суб'єкти загрози безпеці банківської системи, чії конкретні дії можуть завдавати фінансової шкоди, слід розглядати: юридичних осіб – підприємців, фірми, фонди та благодійні організації; державні підприємства й інші суб'єкти господарювання; фізичних осіб: приватних підприємців і виробників, які не мають статусу юридичної особи; керівників підприємств, які провадять господарські операції; співробітників державних організацій і установ тощо; іноземних юридичних осіб (валютні фонди, банки, організації, фірми спецслужб); злочинні елементи (злочинців, організовану злочинність як у межах країни, так і за кордоном).

Процес формування методології економічної безпеки банківської системи передбачає перехід від поняття економічної безпеки як забезпечення реалізації

національних інтересів до поняття безпеки як здатності до відтворення основного національного інтересу. У такому разі економічна безпека банків характеризує дієздатність системи та може досліджуватися з якнайширшим застосуванням інтегрованих методів та інструментів низки наук: економіки, філософії, соціології, політології, економіки, безпеки, математики, права тощо.

Фінансова безпека банківської системи займає основне місце і відіграє важливу роль у сприянні соціально-економічного розвитку держави, підвищенні добробуту домогосподарств, зростанні інвестицій, національних фінансів, організації кредитування та системі фінансової стабільності, забезпечуючи стабільність і купівельну спроможність національної валюти, шляхом забезпечення економічного зростання, а також шляхом забезпечення фінансової стабільності в країні [3].

Забезпечення фінансової безпеки як банківської системи України в цілому, так і окремих її складових, у найважливіших для нормального функціонування держави, можливе за умови чіткого визначення способу оцінки фінансової безпеки банківської системи, її складових, класифікації типів, застосування комплексу підходів до оцінки її рівня.

Безпека банківської системи зазвичай є частиною заощаджень держави, що водночас є частиною економічної стабільності, тому відсутність безпеки банківської системи негативно вплине на національну безпеку, і навпаки – відсутність національної безпеки, фінансової та грошової безпеки держави, погано впливатиме на безпеку банківської системи.

Розглядаючи кількісні показники, які мають фінансову складову, для визначення загроз чи проблем при оцінці методів фінансової безпеки доцільно їх узагальнити таким чином (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Групи методів оцінювання фінансової безпеки банків [23]

Вважаємо, що при виборі показників для оцінки фінансової безпеки важливо враховувати досвід вітчизняних банків щодо зовнішніх і внутрішніх загроз, не ігноруючи їх впливу на політичну та економічну ситуацію в країні.

Вітчизняний банківський сектор все ще перебуває в стадії структурної адаптації та характеризується фрагментацією та дуже нерівномірним територіальним розподілом. Безумовно, на оцінку фінансової безпеки українських банків впливає характер нормативно-правової бази та організація банківського сектору.

Дослідження правових засад фінансової безпеки банків за кордоном дозволяє виділити наступні ознаки:

1) норми, що регулюють обов'язкові фінансові нормативи та резервні вимоги, що забезпечують ліквідність банківського сектору як найважливішого фінансово-правового елемента фінансової безпеки;

2) кожна країна має план забезпечення безпеки під час криз, нормального та стабільного функціонування держави, де безпека в банківському секторі розглядається як базова складова національної безпеки [11].

Отже, фінансова безпека банку – це найважливіша складова фінансової, а тому і національної безпеки країни, це такий стан комерційного банку, який характеризується стійкістю до впливу загроз різної природи та збалансованістю, здатністю досягати запланованої стратегічної мети і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення виконання зобов'язань.

Забезпечення безпеки банків в Україні має здійснюватися на двох рівнях: на рівні окремого банку на підставі реалізації заходів банківського менеджменту та на рівні банківської системи на підставі реалізації державних заходів, спрямованих на захищеність інтересів банку (банківської системи у цілому) від внутрішніх та зовнішніх загроз [48].

Дослідження довело, що немає єдиного підходу як до оцінювання фінансової безпеки банків, так і до видів оцінки. О. І. Барановський виділяє такі її види:

– оперативна оцінка, проводиться шляхом аналізу фактичних показників, що дає змогу оцінити безпеку банку, її фінансову складову у потрібний час;

– тактична оцінка – аналіз фінансової безпеки, враховуючи показники ресурсної, валютної, кредитної та інвестиційної безпеки разом з визначенням безпечного рівня доходів та витрат банківської установи;

– стратегічна оцінка, діє на основі розрахунку інтегрального показника, що враховує аналіз інших показників фінансової безпеки банку [2].

Спираючись на те, що загального підходу не існує, слід розуміти, який підхід та інструментарій доцільно використати при оцінюванні рівня фінансової безпеки того чи іншого банку для попередження можливих загроз. Встановлено, що ігнорувати подібність етапів оцінки економічної та фінансової безпеки неможливо, оскільки вони часто включають однакові показники.

Наявні методи оцінювання фінансової безпеки банків нами згруповано в п'ять груп [45]:

- методи, що базуються на економічних нормативах;
- методи за визначенням коефіцієнтів і індикаторів;
- методи експертних оцінок;
- методи економічно-математичних моделей;
- методи, що базуються на оцінці банківських ризиків.

Більшість науковців використовує методи, що базуються на використанні коефіцієнтів та індикаторів. Проте решта наявних методів так чи інакше має зв'язок з методом коефіцієнтів (окрім методу експертних оцінок). Не завжди доцільно орієнтуватись на методи, що базуються на економічних нормативах, оскільки вони не покажуть реальної, детальної картини фінансового стану банку. Тому доцільніше буде використовувати відносні показники для проведення оцінювання фінансової безпеки банку. А методи, які використовують коефіцієнти та індикатори, можна вважати універсальними, адже вони вказують на фінансові аспекти банківської діяльності. Значна частина дослідників виокремлює лише певну кількість індикаторів або без побудови економіко-математичних моделей, або які пропонують дослідження лише за ступенями ризиків – кредитного, дохідного та достатності капіталу, і не до кінця враховують фінансову складову безпеки [13]. Вищезазначені характеристики властиві підходам до оцінювання

фінансової безпеки за кількісними показниками. Прикладом оцінювання фінансової безпеки за якісними показниками є метод експертних оцінок, що базується на проведенні анкетування банківських установ. Така методика оцінювання використовується вже після попередньо проведеного аналізу за кількісними методами, може доповнювати його. Підтримуємо точку зору науковців, які зазначають, що питання вибору найважливіших та впливових показників постає поруч із вибором правильного методичного підходу до оцінювання фінансової безпеки [58]. Вважаємо, що при виборі показників оцінки фінансової безпеки варто врахувати досвід вітчизняних банків України та зовнішні і внутрішні загрози, не ігноруючи вплив на фінансовий стан політичної ситуації та дії воєнного стану в країні. Традиційні методи базуються на оцінці надійності функціонування банку та його стабільності. Нетрадиційні методи використовують аналіз ризиків і визначення ринкової вартості банку, і не є поширеними у використанні, оскільки для такого аналізу потрібна важкодоступна інформація щодо тенденцій на ринку, а основним їх недоліком є відсутність аналізу фінансового стану та оцінки загроз.

Проаналізувавши та систематизувавши наведені визначення, можна побачити, що в цілому науковці розглядають ФББ за двома підходами – як стан або як сукупність певних умов. Незважаючи на це, всі поняття мінімізація ризиків і загроз для забезпечення стійкої та прибуткової діяльності банківської установи [35].

Отже, методичні підходи до оцінки фінансової безпеки банків є досить неоднозначними та різними, проте більшість з них базується на кількісних методах оцінювання, проте кожен банк вибиратиме той підхід, який найбільше допоможе з аналізом рівня фінансової безпеки банку, та убезпечить від впливу негативних чинників і попередить про наслідки.

1.2. Підходи до управління фінансовою безпекою банків

Банківська система є важливим елементом фінансово-кредитної системи країни, оскільки через неї здійснюється велика кількість фінансових операцій, які

сприяють розвитку всіх сфер діяльності держави. Тому ефективне управління фінансовою безпекою комерційних банків забезпечує безперебійне функціонування банківської системи в цілому.

Управління фінансовою безпекою комерційних банків - це процес, що забезпечує виконання певних функцій планування, регулювання, аналізу та контролю, спрямованих на протидію можливим зовнішнім та внутрішнім загрозам з метою забезпечення сталого розвитку банків.

На сучасному етапі, в умовах неефективного використання фінансових ресурсів, особливого значення для банків набуває налагодження механізмів управління фінансовою безпекою, формування та реалізація яких дозволить підвищити ефективність прийняття управлінських рішень щодо використання банківських ресурсів. Система фінансової безпеки повинна бути унікальною для кожного банку, оскільки вона залежить від характеру діяльності банку та відповідних банківських продуктів і послуг, що надаються клієнтам. Тільки комплексна і послідовна система фінансової безпеки може забезпечити надійність безпеки банку.

Як і будь-яку систему управління, цю систему потрібно розглядати з двох аспектів. З одного боку, складові управління фінансовою безпекою банку є суб'єктами управління (тобто підсистемами, що підлягають управлінню), а з іншого - об'єктами управління (тобто підсистемами, що підлягають управлінню).

Система фінансової безпеки являє собою складну систему, тому методологічно дуже важливо мати чітке уявлення про її складові елементи та інструментарій, за допомогою якого можна виявити найбільш складні та вразливі із них.

Запропоновано структуру елементів системи забезпечення фінансової безпеки комерційного банку розглядати за двома блоками. Перший блок характеризує економічні відносини, які виникають у процесі руху фінансових потоків і грошово-кредитних інструментів. Елементами першого блоку є: ресурсна, кредитна, інвестиційна, валютна та розрахунково-платіжна безпека. Другий – пов'язаний із попередженням витоку банківської фінансово-економічної інформації та захистом від несанкціонованого доступу до електронної мережі

комерційного банку. Так, в банківській практиці розмежовують операції формування та операції використання ресурсної бази КБ. Операції формування ресурсної бази включають депозитні, інвестиційні, валютні та розрахунково-платіжні операції, при цьому однією з операцій використання ресурсної бази є кредитування.

Отже, ресурсна безпека повинна забезпечуватися при проведенні кожної з вище перелічених операцій. Таким чином, вважаємо недоцільним виділення блоку ресурсна безпека, натомість доречним є виокремлення блоку депозитна безпека.

Система фінансової безпеки комерційного банку – це сукупність фінансових важелів і методів діагностики, а також нейтралізації кризових явищ для забезпечення стабільної і ефективної діяльності банківської установи. Тобто, в даному трактуванні робиться акцент лише на нейтралізацію кризових явищ. Так, кризове явище – це так звана межа між стабільними умовами діяльності підприємства та умовами, в яких його існування може ставитися під загрозу. Запропоноване визначення є дещо звуженим, оскільки фінансова безпека передбачає захист від, насамперед, загроз, а не лише кризових явищ. На основі теоретико-методологічного аналізу наукових поглядів на трактування системи забезпечення та системи ФБКБ нами запропоновано власне бачення такої системи.

Схематичне зображення системи забезпечення фінансової безпеки комерційного банку наведено на рис 1.3.

Систему забезпечення фінансової безпеки комерційного банку визначено як сукупність структурних елементів (мети, принципів, орієнтирів, об'єктів забезпечення фінансової безпеки комерційного банку та відповідного організаційно-економічного механізму), які у взаємодії із зовнішнім та в межах внутрішнього середовищ функціонування комерційного банку, забезпечують реалізацію суб'єктами забезпечення фінансової безпеки комплексної стратегії досягнення високого рівня його фінансової безпеки. Так, нами визначено, що система забезпечення фінансової безпеки комерційного банку базується, насамперед, на функціонуванні OEMЗ фінансової безпеки комерційного банку.

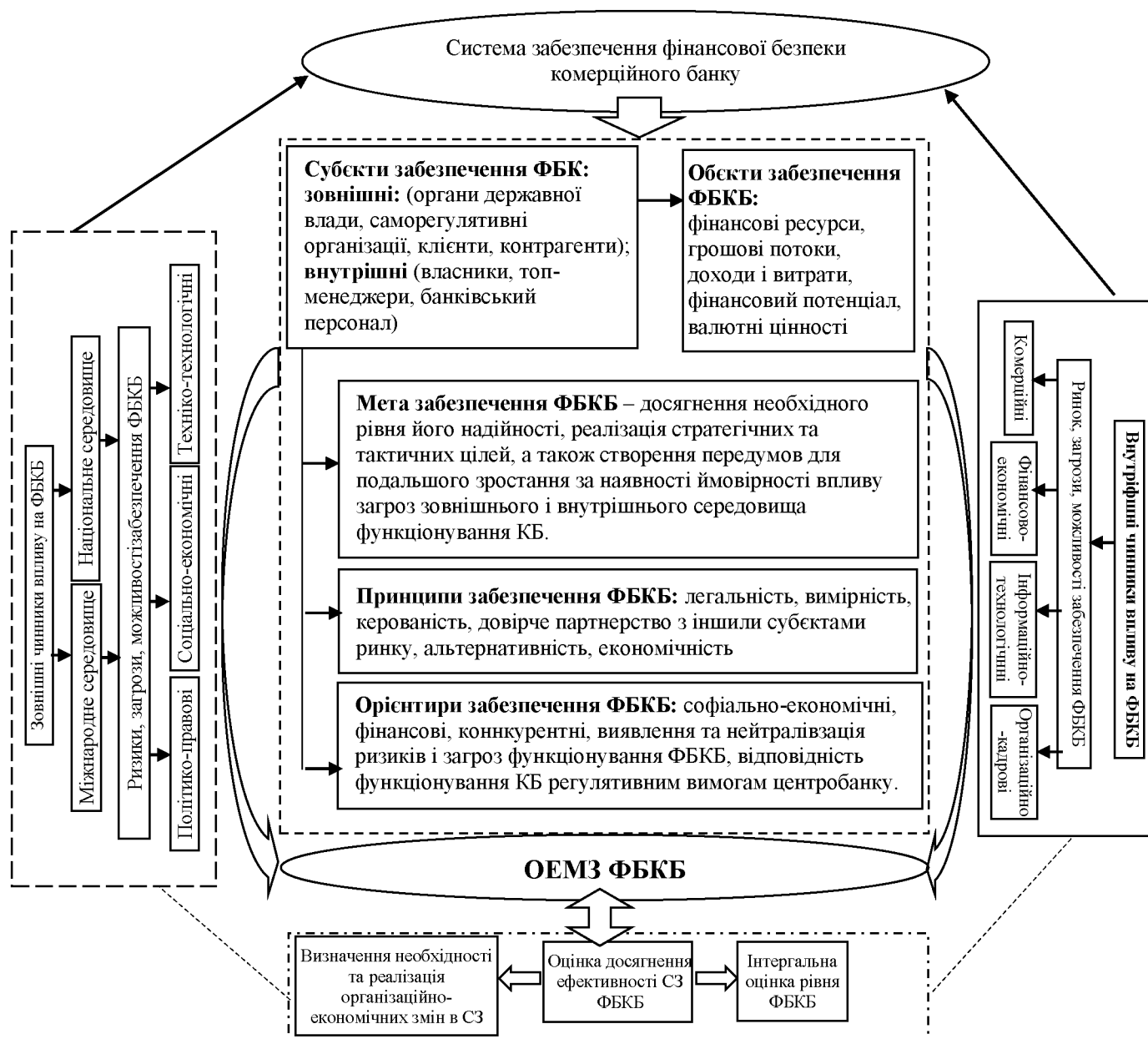

Рис. 1.3. Структурні компоненти системи забезпечення фінансової безпеки комерційного банку [4]

У свою чергу, структурними елементами ОЕМЗ фінансової безпеки комерційного банку є компоненти забезпечення управління ФБ та компоненти реалізації управління фінансової безпеки комерційного банку, організаційна та економічна складові [4]. Компонентами забезпечення управління фінансовою безпекою комерційного банку є: нормативно-правове, інформаційно-аналітичне, методичне, кадрове, фінансове та техніко-технологічне забезпечення.

Формування системи управління в області фінансової безпеки банків здійснюється на основі поставлених цілей. Вчені сформулювали мету управління

фінансовою безпекою банків по-різному. Перший полягає в досягненні максимальної стабільності функціонування і створенні основи і перспектив для зростання, незалежно від об'єктивних і суб'єктивних факторів загрози. По-друге, це усунення можливості нанесення збитку банку або упущеної вигоди, забезпечення накопичення достатнього потенціалу для майбутнього розвитку і зростання, якісне здійснення угод і трансакцій, а також постійна і стійка підтримка держави, що характеризується збалансованістю і стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Отже, ефективна політика управління фінансовою безпекою банку має бути спрямована на складання плану дій щодо забезпечення стабільного показника фінансового становища банку як у поточному, так і в майбутньому періодах та усунення можливості виникнення загроз внутрішній і зовнішній безпеці.

Мета може бути досягнута в результаті реалізації таких етапів (рис. 1.4). На наш погляд, найбільш сприятливим є, перш за все, здійснення певної інформаційно-аналітичної роботи щодо забезпечення фінансової безпеки банку, результат якої є необхідною умовою для моніторингу НГУ та визначення факторів, що впливають на рівень фінансової безпеки.

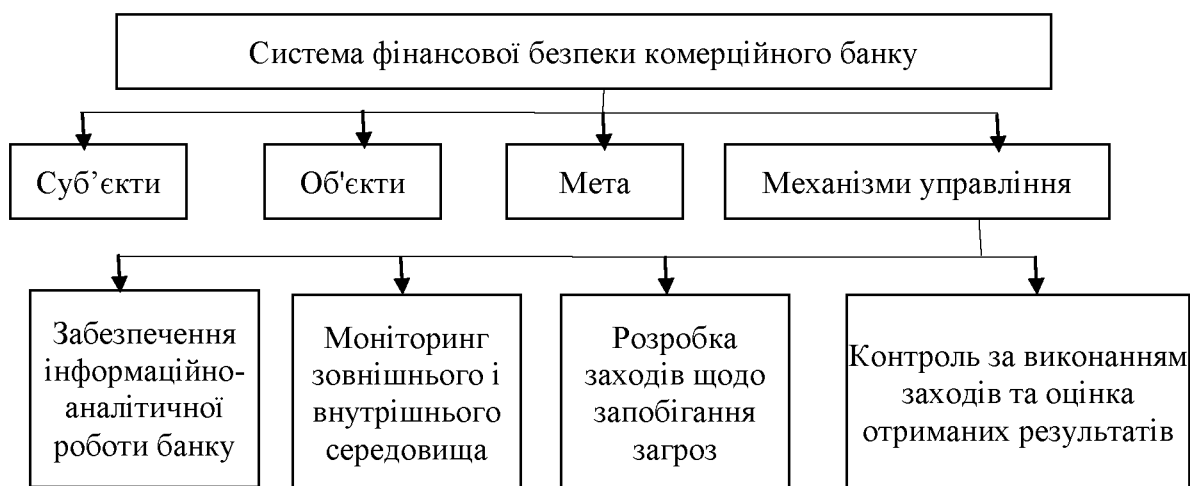

Рис. 1.4. Система управління фінансовою безпекою комерційного банку [46]

Функції системи інформаційно-аналітичної підтримки є обов'язковими для точної і оперативної оцінки рівня фінансової безпеки, прогнозування можливих внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дотримання достатніх фінансових ресурсів

для своєчасного виконання зобов'язань.

Основні підсистеми системи фінансової безпеки банку відображені в загальній структурі системи фінансової безпеки банку, показаної на малюнку 1.5.

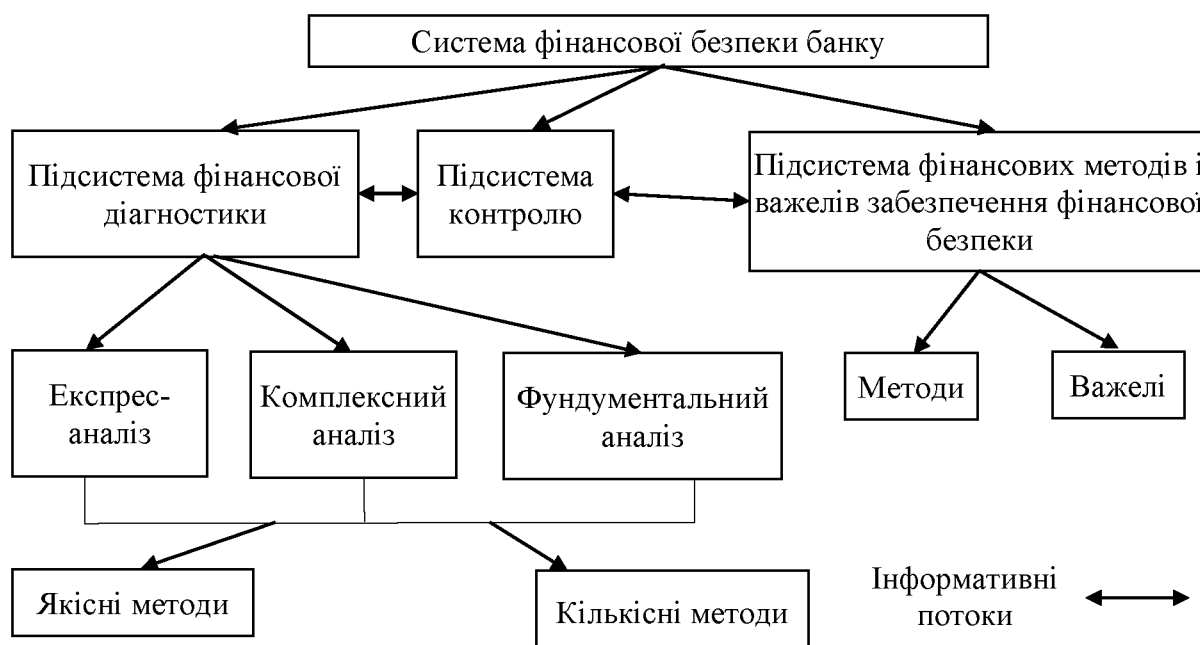

Рис. 1.5. Система фінансової безпеки банку [57]

Система фінансової безпеки банків заснована на наступних принципах:

- Непостійність або мінливість в результаті помилок, допущених у фінансовій та управлінській сфері, будь-який банк може стати жертвою кризи. Цей принцип пояснює необхідність діагностичних та профілактичних заходів для забезпечення стабільної та ефективної роботи Банку;

- об'єктивності. Аналітики, які оцінюють ймовірність зниження рівня фінансової безпеки та виникнення кризових ситуацій, ґрунтуються не на суб'єктивних міркуваннях, а на певних аналітичних методологіях.;

- обачність. Цей принцип передбачає, що формування думок відбувається в умовах невизначеності, тому слід уникати збільшення або зменшення ймовірності кризи або фінансового дисбалансу;

- безперервності та ефективності. Процес забезпечення фінансової безпеки банку повинен здійснюватися безперервно, що дозволить своєчасно реагувати на появу негативних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища;

– конфіденційність. Розголошення даних може спровокувати негативну реакцію клієнтів, партнерів, контрагентів та інвесторів, тому наслідки діагностики ймовірності кризи і зниження фінансової стабільності повинні становити комерційну таємницю банку.;

– Складність і системність. Фактори, що викликають зниження рівня фінансової безпеки банку, обумовлені різними причинами, тому необхідно відстежувати вплив зовнішнього середовища і зміни в її стані при моніторингу ситуації. \ ;

– Ясність інтерпретації результатів. Результати аналізу та рекомендації щодо забезпечення фінансової безпеки банку повинні бути чіткими і зрозумілими, щоб уникнути непорозумінь, в результаті яких можна уникнути управлінських помилок.;

– Альтернативні варіанти розвитку. В умовах нестабільності зовнішнього середовища настання подій майже завжди має альтернативний стохастичний характер. Існує безліч можливих наслідків рішень, що відрізняються ймовірністю їх настання. Тому, приймаючи рішення про вибір можливого виходу з кризової ситуації, необхідно враховувати можливість багатоваріантного розвитку подій. Заздалегідь незрозуміло, який варіант буде розроблений. Отже, необхідно розробити кілька варіантів антикризових заходів і запастися відповідною ринковою стратегією, яка, принаймні, оптимістична, а швидше за все, песимістична.;

– Дотримання компромісу між ступенем ризику і очікуваним результатом, або принципу виправданого ризику. Це пов'язано з тим, що неможливо передбачити як всі варіанти настання події, так і ймовірність його настання (фактор невизначеності).

Отже, можна прийняти неправильне рішення. У той же час орієнтація на інноваційний розвиток, активна ринкова стратегія пов'язані з підвищеним ризиком. Однак у разі успіху вигоди можуть бути великими, що може компенсувати високий ризик. У ринковій економіці існує прямо пропорційна залежність між результатом і рівнем ризику. Іншими словами, з числа можливих

варіантів результат з великим очікуваним доходом є найбільш небезпечним. У той же час слід зазначити, що ця залежність, як правило, нелінійна і не завжди зрозуміла.

Схема системи фінансової безпеки банку показана на малюнку 1.6.

Рис. 1.6. Схема дії системи фінансової безпеки [57]

Її основою є діагностика фінансового становища банку та його ризиків, застосування необхідних превентивних та антикризових заходів, моніторинг на всіх етапах функціонування системи та оцінка її ефективності.

Першим етапом функціонування системи фінансової безпеки є фінансова діагностика банків з точки зору оцінки рівня фінансової безпеки.

На практиці оцінка проводиться шляхом розрахунку ряду фінансових показників, виявлення та аналізу внутрішніх і зовнішніх ризиків банку, а також проблемних аспектів у його діяльності.

Крім того, необхідно провести експертну (якісну) оцінку діяльності банку, оскільки розрахунок тільки кількісних показників не дозволяє зробити обґрунтовані висновки про рівень фінансової захищеності.

В результаті діагностики банківський аналітик зможе зробити обґрунтовані висновки про поточний рівень фінансової безпеки та основні загрози діяльності банку, а також розробити оптимальну модель поведінки банку в ситуації, що склалася. У разі позитивної оцінки заходи щодо забезпечення фінансової безпеки банку можуть бути обмежені посиленням контролю за проблемними аспектами в роботі банку. Прийшовши до висновку, що рівень фінансової безпеки недостатній, аналітик повинен оцінити масштаб кризового явища в банку і, ґрунтуючись на результатах діагностики, скласти перелік заходів щодо запобігання кризових явищ в діяльності банку. Цей список повинен містити найбільш оптимальний набір фінансових важелів в поточній ситуації. Такий важіль є основою для формування фінансових методів, які допомагають усувати кризові ситуації, забезпечувати підвищення рівня фінансової безпеки банків, що може проявлятися у вигляді підвищення фінансової захищеності та ефективності їх діяльності.

Суб'єктом управління фінансовою безпекою є Керівник банківської установи, і у великих банках створюються відповідні служби безпеки банків, які виконують завдання, пов'язані з управлінням операціями з незаконно придбаних грошових коштів та забезпечують зберігання готівки, фінансових документів та цінних паперів [46].

Основними об'єктами управління фінансовою безпекою є не тільки фінансові ресурси, за рахунок яких банк здійснює свою діяльність (капітал, залучені і позикові кошти), а й сфера діяльності, яку він здійснює.

Основна проблема функціонування банку на поточному етапі полягає в тому, що про необхідність забезпечення фінансової безпеки згадують тільки тоді, коли загрози вже неможливо уникнути. Тому необхідно відстежувати як зовнішнє, так і внутрішнє середовище, яке впливає на фінансовий стан банку, і швидко реагувати на будь-які загрози, які можуть виникнути. В процесі моніторингу виявляються зовнішні і внутрішні загрози. До зовнішніх загроз відносяться несприятливі умови на фінансових ринках, недовіра до користувачів і неадекватне регулювання банківської діяльності. Що стосується внутрішніх загроз, то на

рівень фінансової безпеки впливає недосконалість організації фінансового менеджменту в банку і рівень кваліфікації керівництва і співробітників банку, що призводить до прийняття неефективних управлінських рішень.

Кожен банк в процесі роботи прагне знайти грань між прибутковістю і ризиком, які безпосередньо пов'язані. Тобто, свідомо йдучи на великі ризики, банки хочуть отримувати більший прибуток. Відзначимо, що відношення прибутку до суми активів визначається політикою і стратегією банку, різниця в процентних ставках за кредитами і депозитами - цей показник характеризує потенціал банку на практиці, його здатність здійснювати прибуткову діяльність. Співвідношення доходів до витрат свідчить про здатність банку покрити понесені витрати і заробити достатньо коштів для отримання нормального прибутку, успішності кадрової політики та ефективності системи оплати праці персоналу банку.

Своєчасне виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз є основою для організації ефективного процесу забезпечення фінансової безпеки банку. Основними заходами щодо запобігання зовнішніх і внутрішніх загроз є посилення державного регулювання банківського сектора, впровадження нових методів і технологій обробки та аналізу інформації для оцінки і забезпечення фінансової безпеки окремих банків, а також належний рівень фінансового управління як фінансовими ресурсами, так і проведеними операціями, і дії співробітників банку. Такі заходи повинні розроблятися з використанням мінімальних ресурсів і часу для досягнення бажаного результату.

Основною метою моніторингу будь-якого процесу є виявлення відхилень від отриманих і запланованих показників і реалізація заходів щодо поліпшення ситуації. В рамках системи фінансової безпеки банків здійснюється 2 види контролю. Перший тип контролю-поточний, який налаштовується відповідно до фактичних результатів поставленого завдання. Другий тип-остаточний, який забезпечує оцінку ефективності реалізованих заходів щодо забезпечення фінансової безпеки. Індекс ліквідності банку, рівень проблемних кредитів, Індекс достатності капіталу і загальна валютна позиція банку підлягають контролю. За результатами контролю формується висновок про стан фінансової безпеки банку

та ефективності вжитих банком заходів щодо підвищення її рівня [46].

Таким чином, управління фінансовою безпекою банків - це особливий вид фінансового менеджменту фінансово-кредитних установ, спрямований на забезпечення найкращих результатів фінансової діяльності банків і мінімізацію впливу загроз в процесі досягнення фінансових вигод як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Забезпечення ефективної взаємодії всіх елементів системи управління фінансовою безпекою банку дозволяє досягти запланованих результатів діяльності банку за певний період часу. Оскільки фінансова безпека є важливим інструментом для досягнення комерційних цілей, кожному банку важливо здійснювати узгоджені та розумні дії, спрямовані на підтримку належного рівня фінансової безпеки.

Високо оцінюючи їх внесок у вирішення проблем фінансової безпеки на різних рівнях економіки і в різних сферах, ми відзначаємо, що питання про інструменти забезпечення фінансової безпеки банків недостатньо вивчений в сучасній економіці. На даний момент не існує єдиного переліку інструментів внутрішньої і зовнішньої фінансової безпеки, а існуючі роботи розглядають лише окремі аспекти фінансової безпеки банків. Проводяться дослідження фінансової стійкості банків, аналізуються різні варіанти поліпшення фінансового менеджменту, і проводиться велика робота, пов'язана з проблемами ліквідності та банківськими ризиками. Однак всі ці напрямки досліджень є окремими аспектами забезпечення фінансової безпеки кредитних організацій. У той же час відчувається недолік досліджень, що дозволяють сформувати комплексний набір інструментів і методів забезпечення фінансової безпеки банків.

Оскільки інструменти управління стабільними банками та банками, які зазнають фінансових труднощів, різні, існують традиційні та антикризові методи управління. Однак це не означає, що список доступних інструментів змінився. Такий розподіл дозволяє використовувати існуючі розробки в області фінансового менеджменту.

Всі методи і інструменти, використовувані для забезпечення фінансової безпеки банку, можна розділити на 2 великі групи: внутрішні і зовнішні. Даний

розподіл засноване на 2 припущеннях. З одного боку, банки, як і інші юридичні особи, володіють економічною незалежністю і можуть самостійно вживати певних заходів для досягнення фінансової безпеки. З іншого боку, його діяльність схильна до втручання держав, які володіють впливовим інструментом у діяльності банківських установ [65].

Отже, система фінансової безпеки повинна ґрунтуватися на принципах варіативності, обачності, об'єктивності, безперервності та ефективності, конфіденційності, складності та послідовності, ясності інтерпретації результатів, функціонування системи управління банком, яка завжди може контролювати ризикове середовище банку та приймати своєчасні та обґрунтовані рішення. Це забезпечує стабільну, безкризову та ефективну роботу банку.

Таким чином, оцінка поточного рівня теоретичної бази, необхідної для побудови системи фінансової безпеки Банку Японії, показує, що для цього існує не тільки базовий потенціал, а й накопичена достатня маса теоретичних і практичних знань в цій області. Основною проблемою є відсутність чіткої систематизації знань та адаптації до ситуації сучасної української економіки. Побудова ефективної системи фінансової безпеки банків є необхідною умовою як стабільності окремого банку, так і всієї банківської системи. Враховуючи важливу роль безпеки банківської системи в комплексі національної безпеки, ці завдання можна віднести до категорії пріоритетів національної безпеки.

До основних проблем розвитку банківської системи доцільно віднести неспроможність трансформації заощаджень населення в інвестиції та зниження рівня кредитування реального сектору економіки. В цьому сенсі важливою є підтримка органів державної влади, зокрема, в частині ухвалення законодавчих актів, що врахують особливості та тенденції розвитку банківської системи України.

Механізм управління банківською безпекою розглядається, з одного боку, як визначений порядок організації фінансової діяльності та окремих її напрямів (управління активами, кредитування, лізинг, факторинг, ін.), а з іншого, як сукупність важелів, форм, методів, інструментів використання ресурсів для

підвищення результативності банківської діяльності через створення та підтримку безпечних умов її здійснення. Зазначені структурні елементи потребують виваженого обґрунтування, критерієм ефективності якого стане стабільне функціонування установи на ринку фінансових послуг [5].

Розвиток банківського сектору вимагає постійного удосконалення механізму фінансової безпеки, його адаптації до зміни умов зовнішнього середовища. Удосконалення механізму банківської безпеки полягає в реалізації заходів як на рівні банку, так і банківської системи в цілому. Серед заходів виділяються: удосконалення нормативно-законодавчого забезпечення, комплексні міри по виведенню економічної діяльності із тіньового сектору, антиінфляційна та антимонопольна політика, наближення діяльності фінансових установ до міжнародних стандартів надання банківських послуг, реалізація концептуальних підходів щодо стратегічного управління фінансовою безпекою банків, підвищення якості корпоративного управління та банківського менеджменту, ін.

В цілому більш високим стандартам організації банківської діяльності на базі прийняття обґрунтованих управлінських рішень сприятиме гармонізація законодавства України та міжнародного правового поля у фінансовій сфері, що об'єктивно зумовлено глобалізаційними процесами в економіці. Важливим є й дослідження умов капіталізації банків із залученням інструментів податкових пільг, стимулювання інвестиційної активності банків, інших важелів.

Гарантування фінансової безпеки держави забезпечується багатьма її складовими, в тому числі й банківською безпекою. Питання, що стосуються безпеки і стабільності функціонування банку, а також захисту інтересів його клієнтів відносяться до найбільш актуальних та таких, що не мають простих рішень. Між тим, системних та систематичних заходів щодо цілеспрямованого управління банківською безпекою, ініційованих і підтриманих на вищому рівні управління банківським сектором в Україні, таких, що дозволяли б реалізувати механізм управління банківською безпекою на сьогодні проводиться замало.

Питання фінансової безпеки та розробку механізму управління нею більшість банків вирішують самотійно (це стосується документації з управління

фінансовою безпекою, її діагностики, процедури аналізу ризиків, інших превентивних заходів). В той же час, міжнародний досвід свідчить про недостатність досліджень, що проводяться за уніфікованими показниками, а дослідження банківських ризиків має охоплювати ширше коло напрямів, зокрема, конкурентні відносини банків, спеціалізацію діяльності банків, ризики, притаманні тому чи іншому регіону, тощо.

Формування ефективного механізму банківської безпеки як джерела та рушійної сили розвитку фінансової сфери сприятиме упорядкуванню діяльності фінансових установ та підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг, ефективності їх функціонування. Розвиток механізму фінансової безпеки активізуватиме ринкові перетворення та сприятиме збалансованому функціонуванню на основі більш прибуткової діяльності фінансових установ та їх зорієнтованості на перспективу. При цьому, подальших наукових досліджень потребують умови реалізації механізму банківської безпеки [5].

1.3. Етапи управління фінансовою безпекою банків

Поточна економічна ситуація на українському ринку банківських послуг характеризується обмеженим банківським капіталом і неефективним використанням наявних фінансових ресурсів. У цих умовах вивчення механізму забезпечення фінансової безпеки банку підвищить ефективність прийняття управлінських рішень для забезпечення стабільної роботи Банку. Інструменти фінансової безпеки банку повинні бути специфічними для окремих банків, оскільки вони залежать від напрямку банківської діяльності, продажу відповідних банківських продуктів та надання послуг окремим споживачам. Тільки складність і послідовність системи фінансової безпеки банку можуть гарантувати надійність його захисту.

Тому механізм забезпечення фінансової безпеки банку створюється з метою забезпечення ефективного та своєчасного використання всіх захисних заходів для мінімізації (або попередження) негативного впливу небезпек, загроз та ризиків

[31, с. 3].

В економічній літературі механізм забезпечення фінансової безпеки банків вивчається як сукупність елементів, фінансових інструментів, важелів, методів і заходів, спрямованих на своєчасне виявлення і нейтралізацію кризових явищ, забезпечення стабільної та ефективної діяльності, взаємозалежних і взаємопов'язаних між собою [61], та її основні структурні елементи [62]: фінансова Діагностика, інформаційне забезпечення, управління фінансовими загрозами, підсистеми фінансових методів і важелів.

А. Барановський охарактеризував систему фінансової безпеки банку як діяльність банківських установ і груп, центральних банків, спеціалізованих інститутів саморегулювання, держави і суспільства в цілому, спрямовану на захист фінансових інтересів людей, запобігання та усунення загроз розвитку і зміцненню добробуту населення". громадянин."Господарюючі суб'єкти, окремі банки, вся банківська система, регіони, держави, статуси" [1, с. 334].

Шиян Д. під забезпеченням фінансової безпеки банківської системи розуміє «сукупність економічних відносин, що складаються з приводу формування такої здатності в умовах обмеженості трудових, фінансових, матеріальних ресурсів, а його механізмом – сукупність способів організації економічних відносин, застосовуваних суб'єктами забезпечення фінансової безпеки з метою захисту банківської системи від зовнішніх та внутрішніх загроз в умовах обмеженості ресурсів» [64, с. 159].

На основі проведеного аналізу нам необхідно позначити набір фінансових важелів, методів та інструментів для реалізації предметного впливу управління фінансовою безпекою банку на менеджмент, з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, для забезпечення ефективної і стабільної роботи установи в процесі досягнення мети і завдання, поняття "механізм забезпечення фінансової безпеки банку" ми визначили.

Механізм фінансової безпеки банку повинен ґрунтуватися на певних концепціях, включаючи цілі, завдання і принципи його діяльності. Метою механізму фінансової безпеки є досягнення необхідного рівня надійності,

Реалізація стратегічних і тактичних цілей та створення передумов для подальшого зростання за наявності можливих загроз зовнішньому та внутрішньому середовищу функціонування банку [26].

Для забезпечення фінансової безпеки банку необхідно вирішити наступні завдання, а саме: «забезпечення достатньої фінансової стійкості й незалежності комерційного банку; підтримка технологічної незалежності та конкурентоспроможності, формування високого технічного та технологічного потенціалу; оптимізація організаційної структури, постійне удосконалення виконання функцій менеджменту; правовий захист всіх видів діяльності банку; створення захисту інформаційного середовища банку; формування умов для безпечної роботи співробітників банку; збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів банку» [52].

На нашу думку, В. Вовк найбільш повно та ґрунтовно окреслив та охарактеризував принципи процесу забезпечення фінансової безпеки банку, які відображають, на його думку, «філософію, об'єктивні закони і закономірності процесу забезпечення фінансової безпеки банку». Автором виокремлено наступні принципи до забезпечення фінансової безпеки банку, а саме: комплексності; об'єктивності; безперервності й оперативності; конфіденційності; законності; самостійності і відповідальності; економічної доцільності; цілеспрямованості [10, с. 202].

Ґрунтуючись на вивченій літературі, ми прийшли до висновку, що доцільно систематизувати функціонування механізму фінансової безпеки банку з урахуванням виділення організації та міри специфіки діяльності банку. Рекомендується розділити функції механізму фінансової безпеки банку на базові та специфічні функції, тобто ті, які характерні для банківської діяльності. До специфічних функцій механізму фінансової безпеки банку відносяться: стабілізація; адаптація; захист.

Як і у всіх системах управління, механізми забезпечення фінансової безпеки банків слід розглядати в двох аспектах. З одного боку, суб'єкт управління є складовою частиною механізму фінансової безпеки банку, а з іншого - об'єктом

управління. Об'єктом контролю фінансової безпеки банку є Керівник банківської установи, а у великих банках створюються відповідні служби безпеки банку, які виконують завдання, пов'язані з управлінням операціями з незаконно придбаними коштами та забезпечують зберігання готівки, фінансових документів та цінних паперів. Основною метою управління фінансовою безпекою фінансових установ є не тільки фінансові ресурси (капітал, залучені і позикові кошти), в яких банк здійснює свою діяльність, а й сфера діяльності, в якій він здійснює свою діяльність.

Враховуючи, що Банк Японії працює в нестабільному і непередбачуваному ринковому середовищі, найважливішим завданням при розробці механізму забезпечення фінансової безпеки Банку Японії є виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз для пом'якшення або нейтралізації впливу деструктивних факторів у внутрішньому і зовнішньому середовищі впливу.

Виходячи з вищевикладеного, процес формування механізму забезпечення фінансової безпеки банків є складним і необхідно враховувати вплив загроз на мікро - і макрорівні, що визначає ефективність роботи Банку в цілому.

Але щоб мінімізувати вплив загрози на діяльність банків, недостатньо знати про них. Неминучим наслідком є шкода, оскільки загрозу можна ідентифікувати, але не нейтралізувати. В ході ситуаційного аналізу ми вивчаємо і оцінюємо загрози внутрішньому середовищу, порівнянні з загрозами зовнішньому середовищу діяльності Банку, і вивчаємо заходи щодо їх мінімізації або нейтралізації.

У процесі визначення рівня загрози фінансовій безпеці банку необхідно враховувати, що найбільш важлива загроза виникає в тому випадку, якщо негативний розвиток ситуації у зовнішньому середовищі банку накладається на слабкість механізму фінансової безпеки самого банку. Тобто в даному випадку має місце кумулятивний ефект. Найбільша потенційна можливість забезпечити адекватний рівень фінансової безпеки банків є результатом наявності позитивних факторів зовнішнього середовища та кумулятивних ефектів, а також сильних сторін самого механізму безпеки [67].

До основних внутрішніх і зовнішніх загроз, що впливають на фінансову безпеку банківської системи України, належать: структурний дисбаланс між попитом і пропозицією кредитних ресурсів банків; брак коштів для формування ресурсної бази банків; оцінка реальної якості активів на балансі українських банків; капіталізація банків до рівня рівень міжнародних і національних стандартів; структурні проблеми довгострокового розвитку вітчизняної банківської системи для подолання проблеми поліпшення бізнес-середовища; проблема реформування законодавства про банкрутство боржників; проблема реформування системи примусового стягнення боргів, відчуження та продажу заставного майна виведення капіталу [8].

В результаті ранжирування цих загроз було визначено, що основними загрозами зовнішнього середовища, що впливають на діяльність окремих банків, були: Глобальна або локальна фінансова криза, зниження попиту на кредити і банківські послуги, рівень недовіри юридичних і фізичних осіб до банківської системи, обсяг рефінансування і вартість банківських послуг. розмір облікової ставки рівень інвестиційної активності в країні низький і, отже, відчувається нестача інвестиційних коштів.

У результаті ранжування внутрішніх загроз, які впливають на фінансову безпеку банківської системи України, визначено основні з них, які впливають на безпеку окремих банків, а саме: помилковості в стратегічному плануванні і прогнозуванні; нераціональне використання потенціалу банку; низький безпеки банківської установи на основі врахування рівень прибутковості активів.

У світлі цього ми сформуваємо етапи механізму забезпечення фінансової безпеки фінансових інститутів з урахуванням наслідків внутрішніх і зовнішніх загроз (рис. 1.7).

Загалом структуру механізму фінансової безпеки банку можна представити у вигляді послідовності етапів, які формують складну систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами та іншими компонентами процесу фінансової безпеки з урахуванням можливих загроз і можуть бути використані для досягнення ефективної та стабільної роботи Банку.

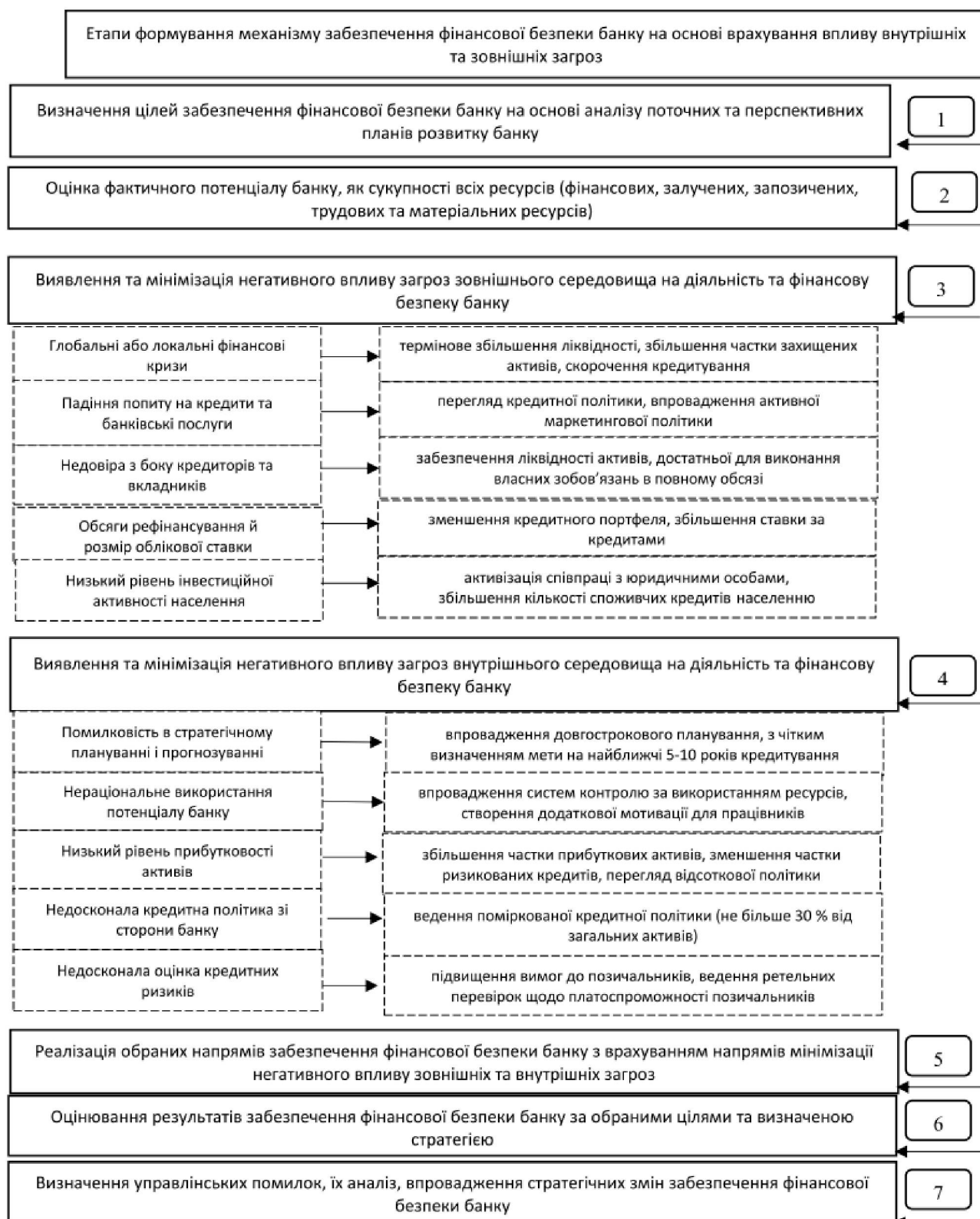

Рис. 1.7. Етапи механізму забезпечення фінансової безпеки банку на основі врахування впливу внутрішніх та зовнішніх загроз [26]

Пропонований етап механізму фінансової безпеки банку може бути використаний банками для оцінки інтенсивності впливу дестабілізуючих факторів

на стан фінансової безпеки, з метою спрямування економічного розвитку на безпечний рівень. Впровадження механізмів, побудованих за такими схемами для забезпечення фінансової безпеки окремих банків, в кінцевому підсумку призведе до стабільності, надійності та економічного розвитку, а комплексний підхід до виявлення, аналізу та оцінки загроз фінансовій безпеці фінансових інститутів дозволить підвищити якість управління для досягнення відповідного рівня і, таким чином, забезпечити ІТ. Це стимулює повне використання позитивних факторів і захищає банк від великої кількості негативних впливів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Грунтуючись на пропонованому етапі механізму фінансової безпеки банку, він може відстежувати всі можливі варіанти використання переваг сильних сторін і можливостей при розробці стратегій забезпечення фінансової стабільності банків з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх загроз і виявляти фактори, що впливають на діяльність банку.

Забезпечення фінансової безпеки фінансових установ має ґрунтуватися на розробці їх власного підходу до аналізу, оцінки та забезпечення фінансової безпеки фінансовими установами. У ньому повинні бути вказані розумні шляхи і інструменти підвищення рівня безпеки і способи їх застосування. Ці дії повинні ґрунтуватися на виборі стратегічних варіантів управління та підготовці відповідних напрямків для забезпечення фінансової безпеки банків, попередження, нейтралізації злочинності та ризиків банківської діяльності.

Сьогодні питання оцінки фінансової безпеки банків є надважливим в умовах економічної нестабільності та війни з росією, що негативно впливає на соціально-економічний стан країни, на її банківську систему. Зазначимо, в Україні спостерігається відтік вкладів населення, збільшення заборгованостей, інфляційні процеси, банкрутство компаній, що є контрагентами банків та самих банків. Як наслідок, відбувається спад економічної безпеки держави, що впливає на фінансову безпеку як окремих банківських установ так і на всю банківську систему держави. Вище зазначене потребує пошуку нових напрямів управління фінансовою безпекою банків та фінансовою стійкістю держави в цілому. Саме

тому, вибір методів оцінювання фінансової безпеки банків та прогнозування індикаторів набуває актуальності.

Критичний огляд економічної літератури і власне дослідження довело, станом на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення оцінки фінансової безпеки банків та все ж варто розуміти, які нормативи та підхід буде доцільніше використати для оцінки рівня безпеки банків, щоб попередити наявність можливих загроз. Аналізуючи наявні підходи щодо оцінки фінансової безпеки, неможливо ігнорувати подібність етапів оцінки економічної та фінансової безпеки, які часто включають одні і ті ж показники. Беручи до уваги кількісні показники, які мають фінансову складову, так як банк є фінансовим посередником і здійснює над фінансові операції, для визначення можливих загроз чи проблем в наявних методиках оцінювання фінансової безпеки варто згрупувати їх таким чином (рис. 1.8):

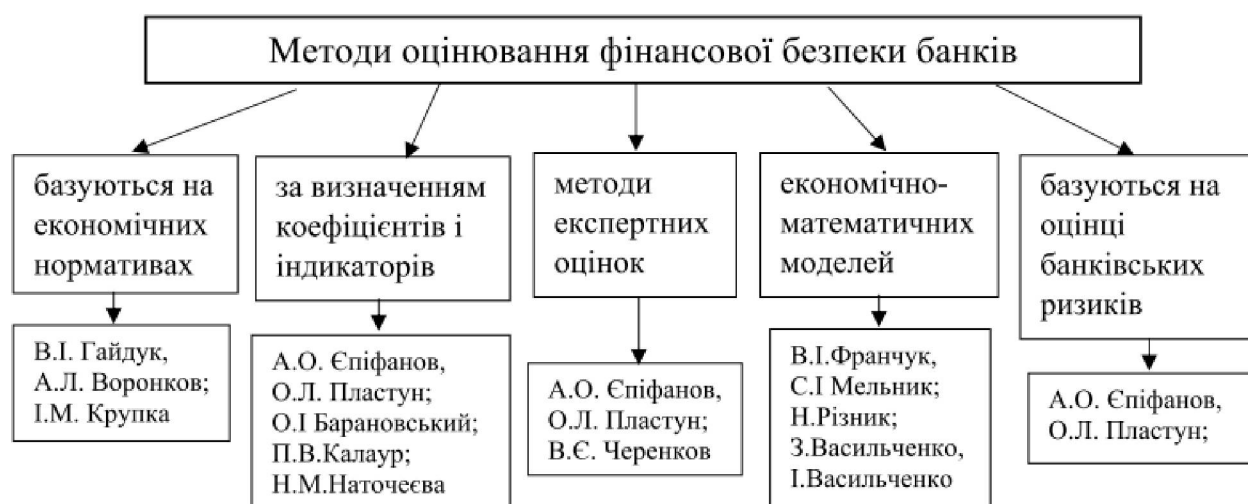

Рис. 1.8. Групи методів оцінювання фінансової безпеки банків [14]

Як бачимо з рисунку, більшість науковців користується методами на базі використання коефіцієнтів та індикаторів. Проте решта методів так чи інакше пов'язана з методом коефіцієнтів (крім методу експертних оцінок). Орієнтуватись на методи, що базуються на економічних нормативах не завжди доцільно, так як вони не покажуть реальної прозорої картини фінансового стану банку. Тому використання відносних показників буде доцільніше для оцінювання фінансової безпеки банку. А вважати універсальними можна методи, які використовують

коефіцієнти і показники, що вказують на фінансові аспекти банківської діяльності.

Порядок розрахунку рівня банківської безпеки згідно Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, проводиться в кілька етапів зображених на рисунку 1.9:

Рис. 1.9. Етапи розрахунку рівня фінансової безпеки банків [14]

Вважаємо, розрахунки на останньому етапі необхідні для впорядкування всіх одиниць в одну інтегральну оцінку. Таким чином інтегральний показник працює як єдиний вимірник і надає зведену оцінку діяльності банку.

Крім того, значну увагу слід приділяти навчанню та підвищенню кваліфікації банківського персоналу з метою забезпечення фінансової безпеки банку. Під час навчання слід звертати увагу на основні моменти розгляду загроз та ризиків для банку шляхом проведення семінарів із залученням відповідних експертів, а також висвітлення негативного впливу на діяльність банку в цілому та на окремих працівників зокрема.

Для ґрунтовного аналізу внутрішнього середовища банківської діяльності слід створити базу даних про управління фінансовою установою (на основі статистичних даних та іншої інформації), яка має включати результати комплаєнс-менеджменту.

Крім того, слід розширити предметні функції аналізу фінансової безпеки банків з метою врахування змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі

функціонування банків. Виникнення кризових ситуацій у банківській системі України, їх причини та масштаби, а також вплив на діяльність банку мають бути враховані для визначення ймовірності зниження рівня фінансової безпеки банку.

При розробці механізмів забезпечення фінансової безпеки банків обов'язковою умовою є врахування запропонованих сценаріїв декількох подій, коли той чи інший ризик має негативний вплив, та недопущення неоднозначного трактування аналітичної звітності [26].

Таким чином, забезпечення ефективної взаємодії всіх елементів механізму забезпечення фінансової безпеки банку дає можливість досягти запланованих результатів діяльності банку на певний період часу. Оскільки фінансова безпека є важливим інструментом досягнення кожним банком поставлених цілей, важливо вживати узгоджені та раціональні дії, спрямовані на підтримання належного рівня фінансової безпеки.

Шульга О.А. розглядає безпеку банківської установи на фоні стратегічного забезпечення. Так стратегічне забезпечення безпеки банківської установи – процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове управління банківською установою, визначають цілі забезпечення безпеки, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі найістотніші зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів, які постійно розвиваються і змінюються. Важливою умовою стратегічного забезпечення безпеки банку є визначення бажаного майбутнього стану його безпеки і, виходячи з наявних потенційних резервів його розвитку, здійснення формування та реалізації стратегії забезпечення безпеки банку [66].

Усі загрози фінансової безпеки банків можна класифікувати за наступними напрямками: загрози, що викликані структурними дисбалансами економіки; загрози, що впливають на рівень фінансової безпеки банківської системи; загрози, що впливають на рівень фінансової безпеки банку.

До внутрішніх загроз діяльності банків відносять: незбалансовану структуру активів і пасивів; ризиковану кредитну політику; недостатній рівень інноваційної активності; низьку надійність персоналу банку; нестачу ліквідних активів;

відсутність стратегічного управління й ефективного маркетингу. До зовнішніх загроз можна віднести: високий рівень конкуренції, недовіру до банків, неефективну політику НБУ, несприятливу політичну і соціальну ситуацію [47, с. 201].

Стратегія безпеки банку – це довгостроковий план дій, спрямованих на забезпечення його безпеки, пошук та створення відповідних резервів для запобігання, уникнення та ліквідації (нейтралізації, локалізації) можливих ризиків, загроз та небезпек, тобто це – сукупність заходів управлінського, регулятивного, організаційно-правового та економічного характеру, які сприяють створенню належного конкурентного середовища на фінансовому ринку та забезпеченню захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків.

Включення того чи іншого набору методів нейтралізації ризику до стратегії захисту відбувається згідно з правилом, де основним критерієм є мінімальні очікувані витрати на реалізацію методів нейтралізації певного ризику та витрати, яких неможливо уникнути при застосуванні відповідного набору цих методів. Структуру процесу формування стратегії забезпечення безпеки банку показано на рис. 1.10.

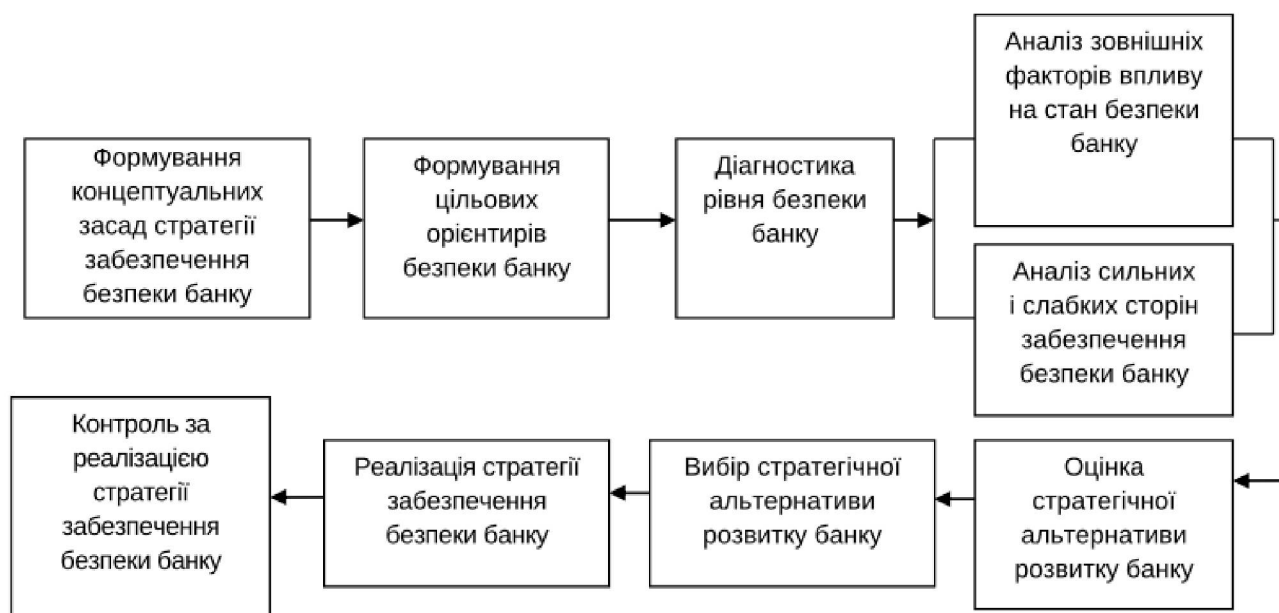

Рис. 1.10. Механізм формування та реалізації стратегії забезпечення фінансової безпеки банку [66]

Етап 1. Формування концептуальної основи стратегії безпеки банку.

Визначення стратегії – це процес врахування всіх аспектів зовнішнього і внутрішнього функціонування середовища банківської установи та планування всіх найбільш важливих дій, які необхідно здійснити для забезпечення довгострокового успіху організації.

Етап 2. Формування цілей безпеки банку. Місія фінансово-кредитних установ полягає в забезпеченні їх безпеки. Відповідно до певних місій розробляються цілі забезпечення безпеки банків.

Постановка цілей-складний і трудомісткий процес, що об'єднує знання і досвід осіб, відповідальних за постановку цілей, з урахуванням впливу дестабілізуючих факторів, що впливають на безпеку банківських установ.

Етап 3. Діагностика рівня безпеки банку. Пошук шляхів формування стратегії безпеки банку здійснюється на основі діагностики стану безпеки, яка включає в себе аналіз зовнішніх факторів і аналіз переваг і недоліків банківської безпеки.

Етап 4. Оцінка стратегічних альтернатив розвитку банків. Відповідно до стану безпеки, що спостерігається в банках, необхідно сформувати так званий набір стратегій безпеки шляхом аналізу стратегічних варіантів безпеки, які створюють можливості для досягнення бажаної мети забезпечення безпеки банку. Щоб максимально використати доступність набору стратегій, фінансовим та кредитним установам необхідно гнучко адаптувати кожен елемент у міру зміни умов функціонування та стратегічного напрямку досягнення їхніх цілей.

Основна (базова) стратегія безпеки банку формується на довгострокову перспективу і являє собою загальний план управління, спрямований на зниження впливу дестабілізуючих факторів на стан безпеки з урахуванням інтенсивності дій на кожному етапі життєвого циклу фінансово-кредитних установ. Загальна стратегія встановлює параметри для побудови "набору стратегій" забезпечення безпеки банку.

Кожному етапу життєвого циклу фінансово-кредитних установ відповідає певний стан їх безпеки. Отже, стратегія виживання та оновлення застосовується на стадії депресії (зародження) життєвого циклу фінансово-кредитних установ, що відповідає небезпечному стану банку. Вона повинна передбачати пошук

шляхів подолання небезпек для функціонування фінансових і кредитних установ, включаючи фундаментальну реструктуризацію банків, які сприяють протидії і уповільненню розвитку в цілому руйнівних процесів і забезпечують виживання установ.

Стратегія посилення зусиль використовується для виходу банку із загрозового стану. Вона полягає у створенні передумов для подолання наслідків загрозливих факторів впливу на основі подолання кризи та підвищення рівня існуючого статусу функціонування фінансово-кредитних установ.

Стратегія запобігання дії негативних факторів спрямована на вихід банку з ризикованого стану. Вона повинна створити передумови для забезпечення переходу фінансових інститутів до зростання і тим самим забезпечити їх безпеку.

Стратегія стабілізації і зміцнення досягнутих позицій використовується для підтримки стану безпеки банку і створення нових передумов для його зміцнення. Отже, дана стратегія повинна мати необхідну основу для стійкого підвищення ефективності суспільного виробництва і створення умов для підтримки і посилення позитивної тенденції зростання фінансових інститутів.

Етап 5. Виберіть стратегічну альтернативу розвитку банків. Цілі забезпечення безпеки залежать від рівня розвитку фінансово-кредитних інститутів.

Етап 6. Реалізація стратегії безпеки банку. Задовільне виконання стратегії дозволить компенсувати негативні наслідки, які можуть виникнути на даному етапі, через наявність в ній недоліків або через появу несподіваних змін у зовнішньому середовищі.

Етап 7. Моніторинг реалізації стратегії безпеки банку. Система контролю повинна ґрунтуватися на принципі запобігання небезпеці функціонування системи, а не усунення наслідків.

Індикатором безпеки банку у конкурентному середовищі є рівень конкурентоспроможності послуги, яку він надає. Оптимальне значення цього показника дорівнює одиниці:

$$K_{\text{кбп}} = C_{\text{п}} / C_{\text{е}}, (1)$$

де $C_{\text{п}}$ – ціна послуги банку, грн; $C_{\text{е}}$ – ціна еталонної послуги, грн.

Особливе значення для гарантування ринкової безпеки банку відіграє ритмічність реалізації банківської послуги. Вона визначається на підставі даних про реалізацію банківських послуг за відповідний період. Оптимальне значення показника ритмічності збуту повинне дорівнювати одиниці:

$$Ррбп = 1 - (Поп - Фоп) / Поп, (2)$$

де Поп – плановий обсяг реалізації послуг за певний період часу, тис. грн;

Фоп – фактичний обсяг реалізації послуг за певний період часу, тис. грн.

Чим більше відхиляється значення показника, тим більше послуг залишаються нереалізованими, і тим нижчим є показник ринкової безпеки банку.

Успішне ведення банківської справи неможливе без використання реклами. Саме реклама здатна підтримати необхідний рівень продажу, миттєво реагувати на зміну кон'юнктури ринку, нейтралізуючи активних конкурентів та забезпечуючи позитивний імідж банку. Розрахунок коефіцієнта ефективності реклами наступний:

$$Кер = Врек / ЧП, (3)$$

де Врек – витрати на рекламу, тис. грн; ЧП – чистий прибуток, тис. грн.

Ринкова безпека банків залежить від того, наскільки ефективно реклама вирішує поставлені перед нею завдання, а форми і методи її реалізації впливають на вимоги часу для визначення оптимальних меж витрат на рекламу керівництву банківських установ слід вивчити, як рівень витрат на рекламу впливає на обсяг попиту. Додатково вкладені рекламні гривні і на якому етапі інвестиції в рекламу втрачають ефективність.

Ринкова частка банківських установ - це відсоток послуг, що надаються банківськими установами, в загальній ємності конкретного ринку збуту, ринкова частка більшості банків в умовах конкуренції, що фіксує ступінь переваги банків на ринку, попит і пропозиція, ціни, можливість впливати на загальну структуру ринку динаміка. Вивчення ринкової частки конкурентів дозволяє виявити розстановку сил в конкурентній боротьбі на ринку банківських послуг.

З цією метою визначають показник відносної ринкової частки банку (ВРЧБ):

$$ВРЧБ = РЧБ / РЧК, (4)$$

де РЧБ – ринкова частка банку;

РЧК – ринкова частка найсильнішого ринкового конкурента.

Значення показника «відносна ринкова частка» полягає у тому, що він об'єктивніше, ніж показник ринкової частки, характеризує конкурентне становище банківської установи на ринку. Якщо відносна ринкова частка банку більша від одиниці, фірма є ринковим лідером і має найсильніші ринкові позиції, а отже, й стан ринкової безпеки.

Якщо показник відносної ринкової частки банку дорівнює одиниці, ринкове становище банку таке саме, як і в її головного конкурента. Якщо відносний показник ринкової частки банку менший від одиниці, установа має слабкі ринкові позиції, що вимагає дослідження факторів, які впливають на стан ринкової безпеки банку.

Після оцінки кожного з наведених вище часткових індикаторів ринкової безпеки банку, порівняння їх з початковими значеннями та виокремлення стимулюючих і дестимулюючих факторів розраховується інтегральний індикатор ринкової безпеки банку. Розрахунок інтегрального показника дозволяє визначити стан банку за ступенем наближення до безпеки, ризику, загрози та небезпеки. Про послаблення ринкової безпеки банку можуть свідчити: зменшення частки ринку, яку займає банк; послаблення його конкурентної позиції та здатності протистояти конкурентному тиску; зниження здатності адаптуватися до мінливих ринкових умов; відставання у виконанні вимог ринку. За результатами розрахунків визначаються банківські установи, які становлять особливу загрозу як конкуренти, та формуються особливі стратегії та моделі економічної поведінки.

Підвищення рівня ринкової безпеки банків вимагає використання комплексного маркетингового підходу до управління банківською діяльністю, що дає змогу банкам якнайшвидше розуміти потреби клієнтів та знаходити оптимальні рішення для їх задоволення. Банківська безпека може бути забезпечена шляхом досягнення фінансової стабільності та незалежності комерційних банків, ефективності використання капіталу та ефективних дій з боку уряду, НБУ та банківського менеджменту.

Крім того, основними інструментами, які можуть бути використані для аналізу рівня фінансової безпеки, є фінансове планування, фінансовий аналіз, фінансове регулювання, фінансовий менеджмент, банківське регулювання, банківський нагляд та банківський контроль.

Водночас фінансова безпека банку визначається на сьогодні не тільки традиційними методами, а й рівнем наповненості банківської системи засобами обробки інформації з використанням мережі Інтернет і сучасних алгоритмів здійснення операцій, які значно підвищують рівень простоти, якості та швидкості обміну даних, що й обумовлює перспективи до подальшого розвитку та залучення цифрових технологій у діяльність банків [15, с. 166].

Розробка науково обґрунтованого підходу до стратегічної безпеки банківської системи є ключовим завданням сьогодення. Розробка стратегії захисту, спрямованої на компенсацію втрат і зведення її змісту до захисту від ризиків, дозволяє банкам управляти своєю фінансово-економічною безпекою, оцінювати ймовірність настання відповідних подій, враховувати зміни обставин, тобто постійно коригувати свою стратегію. Індикатором безпеки банку є рівень конкурентоспроможності послуг, що надаються банком. Крім того, особливе значення у забезпеченні ринкової безпеки банків має ритмічність надання банківських послуг. Водночас ринкова безпека банків залежить від того, наскільки ефективно реклама відповідає своїм завданням і наскільки її форми та методи відповідають вимогам часу. Для посилення рівня ринкової безпеки банків необхідно використовувати комплексний маркетинговий підхід в управлінні банківською діяльністю. Крім того, банківська безпека повинна забезпечуватися як на рівні окремих банків, так і на рівні банківської системи.

Висновки до 1-го розділу

Підводячи підсумки щодо теоретичних аспектів формування правління фінансовою безпекою комерційних банків, можна зробити наступні висновки:

1. Фінансова безпека банку – це важлива складова фінансової, а тому і

національної безпеки, це такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.

Основна мета фінансової безпеки банку полягає в безперервній і стійкій підтримці стану, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

2. Управління фінансовою безпекою в комерційних банках - це процес забезпечення виконання певних функцій планування, регулювання, аналізу та контролю, спрямованих на протидію можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам з метою забезпечення сталого розвитку банку.

Основним суб'єктом управління фінансовою безпекою є керівник банківської установи, який у великих банках виконує завдання, пов'язані з управлінням операціями з незаконно отриманими коштами та створює відповідні служби безпеки банку, що забезпечують збереження готівки, фінансових документів та цінних паперів.

Основним об'єктом управління фінансовою безпекою є не тільки фінансові ресурси (капітал, позикові та залучені кошти), за рахунок яких функціонує банк, а й сфера його діяльності.

3. Отже, ефективна взаємодія всіх елементів механізму фінансової безпеки банку дає можливість досягти запланованих результатів діяльності банку на певний період часу. Оскільки фінансова безпека є важливим інструментом досягнення кожним банком поставлених перед ним цілей, важливим є здійснення узгоджених та раціональних дій з метою підтримання належного рівня фінансової безпеки.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Оцінка сучасного стану банків України в контексті рівня її безпеки

Українська банківська система перебуває під тиском негативних факторів, що призводить до постійного скорочення кількості банківських установ. Найбільшого шоку українська банківська система зазнала у 2017 році, коли з вітчизняного ринку пішли 14 банків, на які припадало 1,7% чистих активів банківської системи. Зменшення кількості банків послабило конкуренцію в галузі та підвищило стабільність; у 2020 році українська банківська система зазнала впливу пандемії COVID-19. У зв'язку з цим НБУ вжив низку заходів для підтримки економіки та пом'якшення негативного впливу на банківську систему. Ці заходи включали зниження процентних ставок, розширення лімітів кредитування та інші заходи для забезпечення фінансової стабільності.

У 2021 році українська банківська система добре відновилася, депозити населення зросли, кредитні портфелі банків збільшилися, а фінансові результати були позитивними.

В період з 2019 р. до 2021 р. кількість банків зменшено на 4 одиниці. Кількість банків із іноземним капіталом зменшилася у 2020 році на 2 одиниці, в 2021 році показник залишився незмінним. Кількість банків зі 100% іноземним капіталом у 2019–2021 роках залишилася незмінною [44].

В 2022 р. банки вимушені були скоротити кожне п'яте відділення. Найбільші скорочення кількості відділень та персоналу відбулись у Харківській і Донецькій областях, у Києві та Херсонській області, тобто в регіонах, де велись бойові дії [24].

В 2021 р. порівняно з 2020 р. майже всі основні показники діяльності банківського сектора України (табл. 1) продемонстрували зростання: активи банків, обсяг капіталу та зобов'язань збільшились. Через нестабільну ситуацію в країні попит на кредитування зменшився, але у 2020 р. спостерігалась деяка стабілізація ситуації. Збільшення зобов'язань за цей період є позитивною

тенденцією, на яку позитивно вплинуло саме скорочення кількості ненадійних банків, створення умов для коректного обслуговування клієнтів.

Таблиця 2.1

Динаміка показників стану банківської системи України в 2019–2022 рр. [44]

№ п/п	Показники, млн грн	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
1	Активи	1 493 298	1 822 841	2 053 232	2 032 019
2	Кредитний портфель	1 033 430	960 597	1 065 347	1 092 983
3	Зобов'язання	1 293 377	1 613 381	1 797 718	1 772 726
4	Капітал	199 921	209 460	255 514	259 293

Також за 2019–2021 рр. банківська система наростила обсяг капітальної бази. Так, в 2020 р. темп зростання власного капіталу банків становив 4,77%, а в 2021 р. – 22,06%. Така ситуація пов'язана з тим, що НБУ посилював вимоги до капіталу банків, які покликані збільшити стійкість до потенційних кризових явищ, захистити сектор від накопичення системних ризиків і сприяти збереженню фінансової стабільності.

В депозитному портфелі банків переважали кошти фізичних осіб, помітною була тенденція їх зростання з 2019 р. по 2021 р., а також підвищення питомої ваги коштів суб'єктів господарювання. Станом на 01.01.2022 р. питома вага коштів суб'єктів господарювання в структурі зобов'язань становила 40%, а фізичних осіб – 42,3%, в тому числі, строкових коштів – 21,4%. Достатньо важливим є те, що таке зростання наведених показників забезпечили строкові вклади як в національній валюті, так і в іноземній, в доларовому еквіваленті. На той час їх можливе скорочення у зв'язку з військовими діями було вкрай небажаним і становило значну проблему.

Банківський сектор України в 2020–2021 рр. нарощував активи за рахунок кредитування та операцій з державними цінними паперами. Річні темпи корпоративного гривневого кредитування були найвищими за десятиліття. Іпотечні кредити зростали майже вдвічі швидше, ніж споживчі.

Банківські установи за результатами діяльності першого півріччя 2022 р. почали адаптуватись до роботи в умовах воєнного стану. Так, розмір активів

банків України за II квартал 2022 р. зріс на 3,3%. Таке зростання відбулось за рахунок коштів на рахунках інших банках та депозитних сертифікатів НБУ. Обсяг кредитного портфелю банків почав скорочуватись, а непрацюючих кредитів – зростати. Вже станом на 01.06.2022 р. банківські установи почали поступово визнавати кредити непрацюючими через погіршення їхньої якості, спричинене бойовими діями.

Обсяг активів станом на 01.01.2023 р. становив 2 032 019 млн грн, що на 21213 млн грн (1,033%) менше рівня попереднього року. З огляду на скорочення кредитної пропозиції для клієнтів, вітчизняні банки нарощували обсяги вкладень у депозитні сертифікати НБУ та кошти на рахунках в інших банках.

Незважаючи на суттєві проблеми в сфері кредитування, зростання кількості проблемних кредитів, відбулось нарощення обсягів кредитного портфеля вітчизняних банків на 27636 млн грн або 2,56%. Це пов'язано з тим, що в 2022 р. державні банки продовжували кредитування окремих програм та проєктів. Обсяг чистого роздрібного гривневого кредитного портфеля скоротився за 2022 р. на 32,7%, питома вага непрацюючих кредитів зросла до 38,1%, в основному за рахунок кредитів фізичним особам. В більшості банків чистий кредитний портфель скорочувався внаслідок пригніченого попиту, зростаючих втрат від кредитного ризику та збільшення частки непрацюючих кредитів. Банківські установи прискорили визнання кредитних втрат внаслідок війни.

Попри воєнний стан, обсяг коштів клієнтів зростав. Цьому сприяло підвищення відсоткових ставок за депозитами через підвищення НБУ облікової ставки до 25%. Внаслідок цього відбулось прискорення зростання строкових депозитів у гривні. Обсяг коштів фізичних осіб в національній валюті збільшився 31,2%.

Також на зростання рівня ліквідності банківських установ вплинув дозвіл НБУ купувати валюту онлайн для розміщення на депозитах, що сприяло збільшенню обсягу строкових вкладів фізичних осіб у валюті. Отже, нарощення обсягів вкладень у депозитні сертифікати НБУ, коштів на рахунках в інших банках, депозитів фізичних та юридичних осіб, та у підсумку, депозитного

портфелю, свідчить про адаптацію банківського бізнесу до умов воєнного стану, а також дієвість заходів НБУ стабілізації банківської системи.

Незважаючи на відновлення роботи відділень банків на звільнених територіях, пригнічений попит на банківські послуги та реалізація кредитного ризику суттєво негативно вплинули на фінансові результати (табл. 2).

Порівнюючи довоєнний період функціонування банків, можна визначити, що в 2021 р. в Україні платоспроможні банки отримали 77 376 млн грн чистого прибутку, що майже вдвічі більше, ніж у 2020 р. (39 727 млн грн), та на 33% більше, ніж у 2019 р. (58 356 млн грн).

Станом на 01.01.2022 р. із 71 платоспроможного банку 66 були прибутковими та отримали чистий прибуток 77,9 млрд грн, що перекрыло збитки п'яти банків на загальну суму 0,4 млрд грн. Прибуток банківського сектору концентрований: п'ять найприбутковіших банків сформували 67% усього прибутку.

Сучасний стан розвитку банків пов'язаний із загрозами, які становлять військова агресія РФ, постійні сплески пандемії COVID 19, падіння реального сектору економіки, дисбаланси макроекономічного середовища. У цих складних умовах банки змушені вдаватися до використання агресивної політики ведення бізнесу з метою збереження фінансово стійких та конкурентних позицій на ринку.

В умовах військових подій, вітчизняні банки втратили значну частину клієнтської бази, банківські операції спрямовані в більшій мірі на обслуговування грошових потоків. Банки змушені застосовувати пролонгацію погашення кредитної заборгованості, джерела щодо формування власних ресурсів значно скоротилися [28, с.142].

У цих складних умовах з боку регулятора вживається низка дій щодо врегулювання конфліктів за допомогою встановлення контролю над системами корпоративного управління, накладання штрафних санкцій на банки. Так, НБУ оштрафував «Сенс Банк» майже на 50 млн грн. за порушення вимог фінансового моніторингу та за недотримання правил щодо роботи з клієнтами; звільнення наглядової роботи Приватбанку, яке є свідченням посиленої уваги з боку НБУ до державних банків.

Дослідження правових засад фінансової безпеки банків за кордоном дозволяє виділити наступні ознаки:

1) норми, що регулюють обов'язкові фінансові нормативи та резервні вимоги, що забезпечують ліквідність банківського сектору як найважливішого фінансово-правового елемента фінансової безпеки;

2) кожна країна має план забезпечення безпеки під час криз, нормального та стабільного функціонування держави, де безпека в банківському секторі розглядається як базова складова національної безпеки [23].

Аналіз практики національних стандартів показує, якщо перша особливість в Україні проявляється повною мірою, то друга є виключно рекомендаційною і ще не до кінця регламентованою. Для початку розглянемо основні показники банківського сектору України за 2015–2022 роки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні показники банківського сектору України за 2015–2022 роки [23]

№	Роки							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість діючих банків								
1.	117	96	82	77	75	73	71	67
Загальні активи								
2.	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982	2 206	2 358	2 717
у т. ч. в іноземній валюті								
	800	788	755	779	718	746	679	819
3.	Кошти суб'єктів господарювання							
	349	413	427	430	525	681	800	943
у т. ч. в іноземній валюті								
	14	177	163	150	191	233	233	317
4.	Кошти фізичних осіб							
	402	437	478	508	552	682	727	934
у т. ч. в іноземній валюті								
	215	239	244	241	238	285	270	340

Банки відновлювали свою мережу у звільнених регіонах, хоча загальна кількість відділень у країні скоротилася. Фінансові установи зберегли довіру інвесторів, оскільки надходження клієнтів здебільшого залишилися на поточному рахунку, а строкові депозити і чисті активи зросли. Попит на кредити був слабким, збитки від кредитного ризику зросли, а чистий кредитний портфель скоротився.

Збільшення активів відбулося переважно за рахунок зростання вкладень у депозитні сертифікати НБУ та вкладень в інші фінансові установи. Також збільшувалася сума непрацюючих кредитів, процентних та комісійних доходів.

З початком бойових дій банківська система України пережила великі потрясіння і змогла адаптуватись до нових стресових умов функціонування. Установи банків продовжують здійснювати свою діяльність, намагаючись виконувати всі зобов'язання та дотримуватися економічних нормативів Національного банку України. Однак, банківська система змінилась, оскільки специфічні обставини призвели до трансформацій у банківській інфраструктурі, вплинувши на безпеку банківського ринку.

Банки виступають одним з основних інститутів ринкової економіки. Вони є одним із найважливіших елементів економіки щодо організації руху фінансових потоків. Саме в банках сконцентрована основна частина кредитних ресурсів країни. Банкам належить ключова роль у фінансово-кредитному обслуговуванні економіки та грошовий потенціал для стабільності економічної системи [41].

Банківська система України стикалась з різними кризами починаючи із часів свого формування. Проте, у 2022 році на територій України почалися воєнні дії, які вплинули на всі процеси нашого життя і на банківську систему, зокрема. Попри ризики і проблеми, які виникли, банківські установи України поступово адаптувались до нових умов функціонування під час воєнного стану.

З метою забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи 24 лютого 2022 року Правління Національного банку України прийняло постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 (далі – Постанова), якою визначено основні правила роботи банків в умовах війни. Згідно з Постановою банки забезпечують роботу відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з огляду на певні обмеження, які стосуються і зняття готівки [43].

Спочатку повномасштабної війни чисельність банків в Україні змінилась (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість діючих банків в Україні за 2018–2022 рр. [49]

	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість діючих банків, од.	77	75	73	71	67
з них: з іноземним капіталом	37	35	33	33	30
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23	23	23	23	22

З таблиці 1 видно, що за аналізований період кількість діючих банків в Україні поступово скоротилась. У 2022 році зменшення кількості банків пов'язано із ліквідацією російських банківських установ: АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк».

Аналіз показав, що хоча кількість банків скоротилася до 67 у 2022 році (рис. 2.1), банківський сектор працює стабільно, незважаючи на напад Росії.

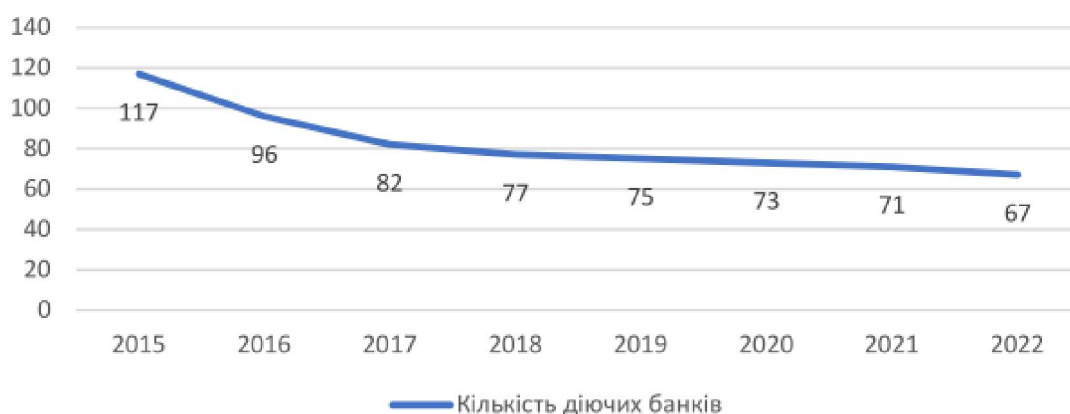

Рис. 2.1. Кількість діючих банків в Україні за 2015–2022 роки [23]

В першому півріччі 2022 р. через війну, вітчизняні банки отримали від'ємний фінансовий результат у розмірі 4,6 млрд грн. У другому кварталі 2022 р. чистий збиток банківського сектору сягнув майже 4,5 млрд грн. Станом на 1.07.2022 р. з 68 платоспроможних банків 47 банків були прибутковими та отримали чистий прибуток у розмірі 10,0 млрд грн, 21 – збитковими зі збитком 14,6 млрд грн [39].

Динаміка доходів і витрат банків України за 2019–2022 рр. подана у таблиці 2.4.

Таким чином, за перше півріччя 2022 р. банківська система отримала збитків.

Таблиця 2.4

Доходи і витрати банків України за 2019–2022 рр. [44]

Показники, млн грн	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
ДОХОДИ	243 102	250 171	273 863	357 388
процентні доходи	152 954	147 743	168 746	216 992
комісійні доходи	62 057	70 640	93 162	85 568
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	16 225	21 507	-77	43 525
інші операційні доходи	8 147	6 813	7 488	8 097
інші доходи	2 809	2 705	3 175	2 353
повернення списаних активів	909	763	1 370	853
ВИТРАТИ	184 746	210 445	196 488	332 673
процентні витрати	74 062	62 895	51 097	65 361
комісійні витрати	18 096	24 132	35 186	35 421
інші операційні витрати	11 790	16 405	18 244	17 937
загальні адміністративні витрати	62 936	69 437	78 293	82 281
інші витрати	2 379	2 728	3 855	5 529
відрахування в резерви	10 714	31 037	3 448	118 809
податок на прибуток	4 769	3 811	6 364	7 335
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	58 356	39 727	77 376	24 716

Суттєвим фактором впливу на фінансові результати стало збільшення рівня резервів під очікувані кредитні втрати, пригнічений попит на позики. Незважаючи на зростання прибутку від операцій з купівлі-продажу валюти, що значно підтримало зростання рівня операційного доходу, частина вітчизняних банків залишились збитковими.

Незважаючи на поступове відновлення попиту на банківські продукти, порівняно з початком військової агресії, він значно скоротився, що в підсумку, обмежило комісійні доходи банків.

Позитивним чинником впливу на фінансовий результат діяльності банків стало суттєве зростання операційного результату банків – чистий операційний прибуток зріс на 78% за III квартал 2023 року порівняно з аналогічним кварталом 2022 р.

У підсумку, банківський сектор за 2022 р. отримав 24716 млн грн чистого прибутку: з 67 платоспроможних банків 46 установ були прибутковими. Скорочення розміру чистого прибутку в цілому в банківському секторі склало 52660 млн грн або 68,05%. Позитивний фінансовий результат було отримано

завдяки збереженню високої операційної ефективності. В структурі доходів банків зростали процентні доходи (на 28,59%) та результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу (більше ніж в 5 разів). Серед витрат найбільший темп зростання мали відрахування в резерви, в 2022 р. порівняно з 2021 р. вони зросли на 3345,73% або в 34,46 разів.

На дохідність портфеля банківських активів здійснило суттєвий негативний вплив скорочення обсягів кредитування (крім державних банків під окремі проекти), проте це частково компенсувалось результатами торгівлі іноземною валютою та переоцінкою цінних паперів. Зокрема позитивною переоцінкою індексованих на курс долара ОВДП внаслідок коригування курсу гривні.

В результаті рентабельність активів банківського сектору в 2022 р. склала 10,91%, що на 68,89% менше рівня попереднього року. Незважаючи на стрімке падіння рівня рентабельності, вітчизняна банківська система показала стійкість щодо викликів, вона з найменшими втратами пройшла загрозливий період та пристосувалась до нових умов роботи.

Затягування війни загострює більшість банківських ризиків. Це, насамперед, процентні, ринкові, кредитні та операційні ризики. Більшість банківських установ під час війни були вимушені переорієнтували власні бізнесмоделі на отримання доходів з урахуванням виваженого підходу до управління ризиками.

Найсуттєвішим залишатиметься кредитний ризик. Триває процес регулярного аудиту якості кредитного портфеля та визнання додаткових кредитних ризиків. За даними НБУ вплив проблем з постачанням електроенергії на втрати кредитів від поточної кризи становить 30% [38]. Це також негативно відображається й на економічній активності клієнтів банків, впливає на операційні грошові потоки бізнесу та доходи населення.

За весь аналізований період у структурі доходів банківської системи України найменшу частку займають повернення списаних активів, скоротились лише інші операційні доходи.

Через низьку конкурентоспроможність інших учасників банківського ринку їх активи сконцентровані в невеликій кількості кредитних установ. Проаналізуємо

обсяги накопичення активів за останні роки, оскільки цей показник характеризує стабільність банківської системи (рис. 2.2).

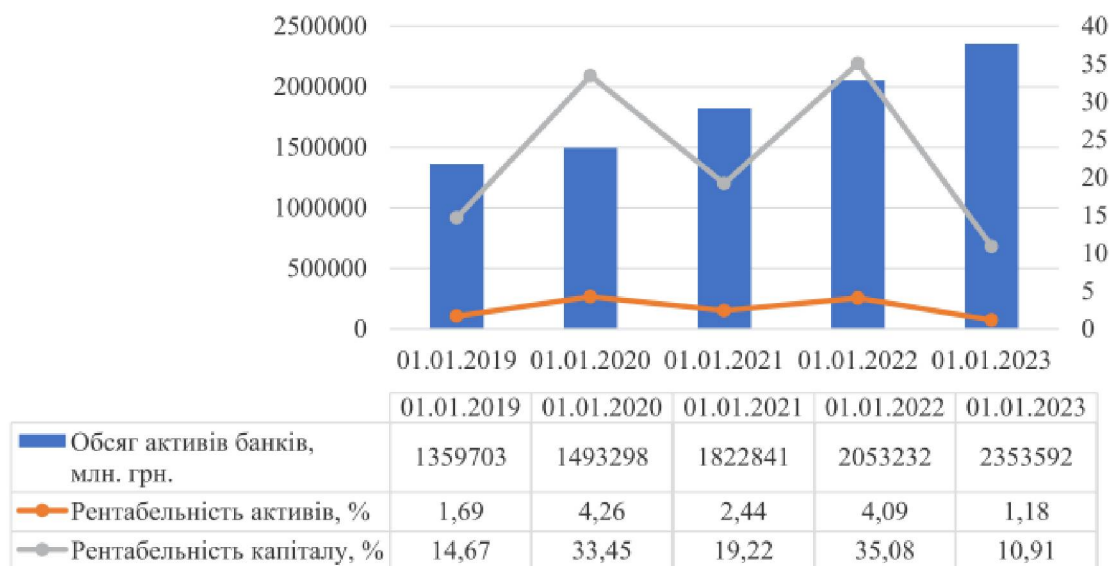

Рис. 2.2. Динаміка активів комерційних банків України у 2018–2022 рр. [49]

За даними рисунку 2, показники обсягу активів зростають, проте спостерігається коливання їх рентабельності. Так, станом на 01.01.2019 їх обсяг зріс з 1359703 млн грн до 2353592 млн грн станом на 01.01.2023 р., тобто темпи зростання складають 1,7 рази. Це зумовлено активізацією банківських установ у сфері кредитування клієнтів, вкладів у депозитні сертифікати НБУ та ОВДП.

Як бачимо, рентабельність активів була низькою у 2020 і 2022 роках, що пов'язано із спалахом пандемії COVID-19 та початком воєнних дій в Україні. Щодо рентабельності капіталу, то найвищий її показник був у 2021 році та склав 35,08%.

2022 рік був дуже складним для банків України. Попри те, що за 10 місяців воєнного 2022 р. корпоративний бізнес та домогосподарства залишають гроші на депозитах, але ситуація з поверненням кредитів погіршилася.

Поточний стан вітчизняних банків якнайкраще відображає складні події в українській економіці, яка страждає від російської агресії. Прибутки банків із початку 2022 р. скоротилися більш ніж у сім разів. А продовження воєнних дій у 2023 році означає, що без низки антикризових заходів – докапіталізації з боку акціонерів чи програм державної підтримки – банківський сектор чекає низка

банкрутств. Так з минулий рік кількість діючих банків скоротилася на 4 од., у тому числі на 3 банки з іноземним капіталом.

Наразі, аналізуючи фінансову ситуацію в Україні можна константувати факт того, що українські банки мають помірні збитки від переоцінки облігацій внутрішніх державних позик. Облігації внутрішніх державних позик становлять понад третину банківських активів, а рівень процентних ставок протягом останнього року різко зріс. Тож процентний ризик за державними цінними паперами потенційно може призвести до суттєвих збитків ЗФС, грудень 2022 р.

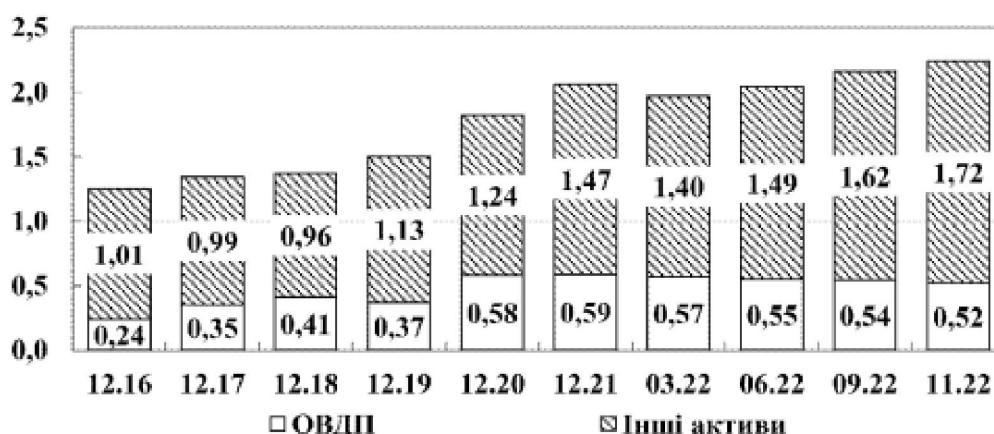

Рис. 2.3. Облігації внутрішніх державних позик у чистих активах банків, трлн грн, за період 2016-2022 рр. [54]

Так, вкладення облігацій внутрішніх державних позик залишаються однією з найвагоміших складових активів українських банків. Ці інструменти майже не несуть кредитних ризиків, однак їм властивий процентний ризик. У 2022 р. він реалізувався одразу у двох виявах: банки зазнали страт через переоцінку справедливої вартості частини облігацій внутрішніх державних позик, а деякі зазнали збитків через підвищення вартості рефінансування, яке вони залучали під ці інвестиції. Регуляторне стрес-тестування 2021 р. мало підготувати банки до такого шоку. Наявність процентного ризику потрібно враховувати в процесі інвестування і надалі.

Наведемо дані про зміну обсягів активів банків України за 10 міс. 2022 р. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Топ-5 банків України до зміни активів за 10 міс. 2022 р., млрд грн [27]

Банки, що збільшили активи			Банки, що скоротили активи		
Банки	Активи у гривні на початок року (02.01.2022)	Активи за 10 міс. (02.11.2022)	Банки	Активи у гривні на початок року (02.01.2022)	Активи за 10 міс. (02.11.2022)
ПриватБанк	407	508	Альфа-Банк (Сенс Банк)	115,7	75,5
Ощадбанк	236,9	246,2	«Південний»	47,6	39,6
Укрексімбанк	192	236,7	Таскомбанк	30,84	27,5
Райффайзен банк	131	161	«Восток»	19,6	18,5
ПУМБ	104	110	«Глобус»	8,8	5,8

Станом на березень 2023 року в Україні налічується 65 діючих банківських установ. Національний банк за результатами щорічного перегляду переліку системно важливих банків включив до цього переліку АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», проте виключив АТ «Альфа-банк», через його російських акціонерів. Тому, в оновленому переліку до важливих банків належать 15 установ, з них такі як: АТ «А-Банк», АТ «КРЕДІ АГРІОЛЬ БАНК», АТ «КРЕДОБАНК», АТ «ОТП БАНК», АТ «Ощадбанк», АБ «Південний», АТ КБ ПриватБанк», АТ «ПУМБ», АТ «Райффайзен Банк», АТ «СЕНС БАНК», АТ «ТАСКОМБАНК», АБ «УКРГ АЗБАНК», АТ «Укрексімбанк», АТ «УКРС ИББАНК», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК».

Отже, загальне зниження ділової активності та обмежений попит на банківські послуги, зокрема кредитування, й надалі негативно впливатимуть на прибутковість банків. Поступовий вплив економічної кризи на економіку країни та зокрема, на діяльність клієнтів банку, у підсумку знайде відображення в обсязі банківських послуг, що потенційно скоротить кількість учасників банківського сектору.

2.2. Оцінка ефективності системи забезпечення фінансової безпеки банків

Комплексна оцінка фінансової безпеки банку має враховувати поточний та майбутній розвиток різних напрямів діяльності банку. Однак існують відмінності в наукових методах, які використовуються НБУ, іншими фінансовими установами та незалежними експертами для моніторингу їх діяльності, різні набори індикаторів для оцінки фінансової безпеки та різні цільові критерії, що використовуються.

Все це робить проблематичною оцінку впливу воєнного стану на розвиток вітчизняних банків, а отже, і на фінансову безпеку. Тому ми вважаємо за необхідне визначити правові норми, які забезпечують фінансову безпеку банків. У цьому дослідженні не розглядаються всі нормативно-правові акти, що стосуються банківської діяльності. Це пов'язано з тим, що ці закони так чи інакше визначають фінансову безпеку банківської діяльності. Це дослідження зосереджується на національному законодавстві, яке відображає важливу роль банківської безпеки в національній безпеці.

Відповідно до Основних засад фінансової політики в умовах воєнного стану, сформульованих Національним банком України, правове регулювання грошового обігу є необхідним для забезпечення фінансової безпеки на національному рівні як сектору національної економіки. Завдання НБУ щодо реалізації такої грошово-кредитної політики спрямоване на стримування інфляції та перенаправлення державних фінансів в оборонний сектор.

Рекомендації щодо розрахунку рівня фінансової безпеки в Україні [42] призвели до позитивних зрушень у розробці механізму безпеки для українських банків. Крім того, банки повинні керуватися правилами, що регулюють процес розрахунку економічних показників. Отже, можна зробити висновок про відсутність узгодженої системи показників та критеріїв підвищення рівня фінансової безпеки банків. Тому з метою розробки ефективної системи забезпечення фінансової безпеки банків нами було проведено аналіз фінансової

безпеки банків (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Індикатори фінансової безпеки банківського сектору за 2018–2022 роки [23]

Порогове значення	Роки				
	2018	2019	2020	2021	07.2022
2	3	4	5	6	7
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %					
50	52,85	48,36	41,00	30,02	30,01
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %					
100	117,04	83,4	68,4	61,9	48,60
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %					
25	28,2	26,9	27,3	23,48	33,4
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів					
3	3,8	3,8	3,3	3,5	3,6
Рентабельність активів, %					
1-1,15	1,66	4,72	2,93	3,81	0,29
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань					
90	0,93	0,94	0,86	0,89	0,87
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %					
30	60,5	61,4	53,9	59,4	53,2

Дані табл. 2 можна використати для виділення основних загроз, характерних для банківського сектору економіки України. Так, «частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам», має тенденцію до зниження. Динаміка індикатора «співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті» протягом усього аналізованого періоду була спадаючою, що переважно чинить дестабілізуючий вплив на рівень безпеки банківської системи. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків упродовж 2018–2022 років знаходилась в задовільному діапазоні значень, що свідчить про підвищення кредитної активності у банках. За проведеними розрахунками значення показника «Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів» протягом усього аналізованого періоду було вищим за критичне.

Фактичні значення показника «рентабельність активів» були за останні роки значно вищими, тобто рівень безпеки є абсолютно небезпечний. Критичним значенням показника «Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних

активах банківської системи» є 60%, спостерігаємо щорічний приріст значення, це відбувається через переважання в банківській системі державних банків.

Дещо інша ситуація спостерігається уже через два місяці. Так індикатори рівня фінансової безпеки банків України підтверджують поглиблення кризових явищ та їх дестабілізуючий вплив на національну безпеку країни (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка індикаторів рівня фінансової безпеки банківського сектору
України за період 2017-2022* рр. [27]

Показники	Порогові значення	Роки						
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	09.2022
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	50	30,47	56,45	53,10	46,36	41,00	30,02	33,63
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	20-25	48,61	56,05	41,45	37,02	37,41	36,37	35,12
Рентабельність активів, %	1-1,15	-12,62	-1,93	1,69	4,25	2,44	4,09	1,02
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	90	92,09	98,37	93,52	94,35	89,13	89,36	88,80
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	50	55,73	60,40	64,08	61,45	61,01	55,41	59,85
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	100	134,50	109,36	117,04	83,50	167,18	151,28	118,28
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3	4,13	3,90	3,90	1,08	2,15	2,78	16,74

*2022 р. – за III квартали 2022 р.

Дані таблиці 2 дають змогу виокремити основні загрози, характерні для банків України. Так, частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам, хоча і має тенденцію до зменшення, але в контексті виміру рівня безпеки даний показник належить до типу «В» і є дестимулятором, оскільки між його фактичними значеннями та інтегральною оцінкою є зворотній зв'язок. Іншими словами, підвищення частки простроченої заборгованості в загальному обсязі кредитів є явищем негативним і становить загрозу фінансовій безпеці банків.

Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті належить до змішаного типу «А», оскільки до певного значення показника є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор. Зокрема, оптимальне значення даного показника повинно перебувати в діапазоні 100 %, у разі відхилення значень в той чи інший бік тенденція розцінюється певною мірою як негативна. За нашими розрахунками, рівень безпеки за даним показником диференціювався за роками, та у 2022 р. виступив як дестимулятор.

Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків теж належить до змішаного типу. Оптимальне значення даного показника повинно перебувати в межах 20–25%. Фактичні значення показника в аналізованому періоді суттєво перевищували верхню межу оптимальності і становили 35,12 % у 2022 р.

Показник співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів належить до типу «В» і є дестимулятором. У 2022 р. значення даного індикатора становило 16,74 рази, що характеризує рівень безпеки як у край низький.

Рентабельність активів (змішаний тип А) – оптимальні значення 1–1,5%. Фактичне ж значення у 2022 р. входить до діапазону оптимальності, тобто рівень безпеки за цим показником можна охарактеризувати як небезпечний.

Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (тип А) впродовж аналізованого періоду коливалося в межах задовільного та оптимального значень, а рівень безпеки перебував у межах 80–100%, що характеризує його як високий. Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи (індикатор типу В) не повинна перевищувати 50 %. Представлені розрахунки свідчать про значно вищі значення даного індикатора, які сягнули у 2022 р. критичного рівня і загрожують фінансовій безпеці банків України (59,85 %).

Перейдемо до розрахунку інтегрального індикатора фінансової безпеки банків за ваговими коефіцієнтами у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Розрахунок інтегрального індикатора фінансової безпеки банків України за 2018–2022 роки [23]

Ваговий коефіцієнт	Роки				
	2018	2019	2020	2021	07.2022
1	2	3	4	5	6
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %					
0,1510	0,026	0,029	0,034	0,046	0,047
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %					
0,1425	0,93	0,736	0,384	0,319	0,1944
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %					
0,1371	0,24	0,84	0,908	1	0,664
Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, разів					
0,1487	0,16	0,16	0,18	0,17	0,17
Рентабельність активів, %					
0,1496	0,924	0,1483	0,428	0,1837	0,716
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань					
0,1359	0,91	0,92	0,81	0,85	0,83
Інтегральний індикатор фінансової безпеки	0,483	0,432	0,438	0,397	0,422

Динаміку інтегрального індикатора фінансової безпеки банків можна розглянути на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Інтегральний індикатор фінансової безпеки банків України за 2018–2022 роки [23]

Система показників-індикаторів, які підтверджені аналітичними розрахунками і мають кількісне вираження, дають змогу завчасно сигналізувати про небезпеку і розробляти превентивні та реактивні заходи з позиції забезпечення фінансової безпеки на макро- й мікроекономічному рівнях.

Як свідчать дані рисунку 4, що рівень безпеки в банківському секторі у 2022 р. в порівнянні з попередніми роками значно знизився.

Отже, система показників індикаторів, які підтверджені аналітичними розрахунками і мають кількісне вираження, дають змогу завчасно сигналізувати про небезпеку і розробляти превентивні та реактивні заходи з позиції забезпечення фінансової безпеки на макро- й мікроекономічному рівнях.

В умовах діяльності досліджуваного банку рекомендуємо використати такі методи аналізу та оцінки фінансової безпеки банку, як якісні та кількісні. Якісні методи базуються на використанні експертних оцінок під час визначення певних параметрів. [63] Кількісні методи передбачають розрахунок конкретних показників із подальшою оцінкою і тлумаченням отриманих значень. Оскільки фінансова безпека банку визначається рівнем його захищеності та ступенем ефективності діяльності, основою побудови методики кількісної оцінки фінансово-економічної безпеки банку є дві групи показників: показники, які характеризують ефективність діяльності банку; показники, які характеризують рівень його захищеності та здатність протистояти кризовим явищам.

2.3. Напрямки підвищення рівня фінансової безпеки комерційних банків України

Рівень фінансової безпеки та сукупність переваг визначається тим, наскільки ефективним є банківське управління фінансовим потоком. До процесу залучення банком фінансових ресурсів з метою їх ефективного розміщення слід підходити як до системи руху наскрізного фінансового потоку, який, рухаючись від первинного джерела через взаємопов'язані структурні підрозділи банку, має збільшуватися в своїй вартості. Для досягнення найвищого результату необхідний високий ступінь узгодженості усіх функціональних підрозділів банку, через які проходить фінансовий потік, тобто інтеграція бізнес-процесів комерційного банку підвищує рівень економічної безпеки. На основі аналізу наукової літератури з питань фінансової та економічної безпеки частина

дослідників поділяють загрози фінансової безпеки банку за наступними ознаками:

- цільової спрямованості загрози;
- джерела загрози;
- економічного характеру;
- ймовірності практичної реалізації загрози [34].

Існує наступна класифікація внутрішніх загроз фінансової безпеки банків:

- неправомірна розтрата коштів працівниками банків;
- незаконне отримання доходу;
- зловживання реальними активами клієнтів та банку;
- перевищення повноважень в управлінні персоналом;
- внесення недостовірних даних в документи та їх підробка;
- шахрайство в бухгалтерського обліку та документації;

До зовнішніх загроз відносить:

- внутрішня і зовнішня політична та економічна стабільність;
- залежність банківської системи від джерел внутрішнього та зовнішнього

фінансування.

До найвищих загроз банківського сектору відносять негативні явища, як:

- малу якість капіталу банку;
- кредитну політику, яка має ризики;
- недостатньо сформовану систему страхування депозитів;
- недосконалу ліквідність банківських активів;
- малий рівень кредитоспроможності підприємств реального сектору

економіки;

– невідповідність діяльності банківських установ до міжнародних стандартів.

В вищезазначених класифікаціях не було враховано головних загроз банківській фінансовій безпеці, як:

– завелика ставка Національного банку України нереальним для реалій вимогам міжнародних фінансових організацій;

- недосконала система рефінансування Національним банком України комерційних банків;

- поганий контроль банківських установ за системою інвестиційного і кредитного портфеля за дохідністю та ризикованістю, ці фактори впливають на погіршення стану та банкрутства комерційних банків, також негативно позначається на функціонуванні банківського сектору в більшості випадків це надлишкова ліквідність.

Ця тенденція може призвести до зниження темпів зростання депозитів фізичних осіб, що чинитиме тиск на внутрішні джерела фінансування. Якщо процентні ставки продовжать падати, це призведе до збільшення кредитування більш ризикованих позичальників, скуповування акцій і боргів комерційних банків непроханими контрагентами і, зрештою, до морального ризику, репутаційних збитків і конкуренції з боку кредитних спілок, лихварів та інших фінансових установ.

SWOT-аналіз часто використовується для комплексної оцінки загроз, з якими стикаються банківські установи, та визначення їх класифікації; SWOT-аналіз підходить для оцінки поточного стану фінансової безпеки банку та допомагає ідентифікувати загрози. У фінансовій безпеці сильні сторони банку - це позитивні умови, слабкі сторони - негативні умови - загрози, можливості - позитивні умови для фінансової діяльності, а загрози - негативні фактори, які становлять зовнішню небезпеку для фінансової безпеки. При використанні SWOT-аналізу в процесі визначення рівня фінансової безпеки та загроз слід враховувати, що основні загрози виникають тоді, коли негативні зміни умов зовнішнього середовища банку накладаються на слабкі сторони механізмів фінансової безпеки, а тому мають кумулятивний ефект. Потенційні можливості для забезпечення адекватного фінансового забезпечення банків забезпечуються наявністю сприятливих факторів зовнішнього середовища та їх комбінованим впливом, а також міцністю механізму забезпечення.

Банки працюють в змінних умовах, які є постійними, такі умови охарактеризують його середовище. Аналіз цього середовища зводиться до

спостереження в змінах макросередовища. Цей аналіз проводять з метою оцінки ринку та отримання інформації про нові можливості, також потенційні проблеми й загрози, з якими може зіткнутися банк. Необхідно зробити аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «КРЕДОБАНК» та «Райффайзен Банк», використовуючи метод SWOT- аналізу (табл. 2.9, 2.10, 2.11).

Таблиця 2.9

SWOT-аналіз ПриватБанку [34]

Сильні сторони (S)	Можливості (O)
Лідуючі позиції на банківському ринку. Висококваліфікований персонал. Високий рівень банківського сервісу. Досвід роботи на ринку. Широкий асортимент запропонованих послуг. Наявність в банку власного програмного забезпечення Система підвищення кваліфікації персоналу. Широка мережа філій в Україні і за кордоном	Збільшення частки ринку Позитивні оцінки міжнародних рейтингових агентств. Наявність тісних контактів із іншими організаціями Застосування кращих практик закордонного досвіду
Слабкі сторони (W)	Загрози (T)
Висока вартість повернутих ресурсів для іпотечного кредитування і низька привабливість кредитування для населення з низьким рівнем доходу через високу вартість кредитів Низька зацікавленість звичайних співробітників в розвитку банку. Плинність кадрів на низьких посадах. Незалучення працівників до процесу прийняття стратегічних рішень, розробки цілей, бізнеспроцесів Стресовий характер роботи Посередні показники лояльності персоналу, негативне сприйняття співробітниками деяких мотиваційних факторів	Розширення регіональних банків. Зростання інфляції та процентних ставок на кредити та депозити, збільшення фінансової кризи Високі темпи зростання не тільки об'ємів кредитування, але і ризикованості даних операцій. Поліпшення на ринку позицій конкурентів. Занепад економічної активності споживачів банківських послуг Низька платоспроможність населення. Підвищення вартості і зменшення попиту на банківських послуги. Несприятлива політична картина навколо банку, участь банку в гучних скандалах та судових справах

За даними, які відображені у таблиці 2.9, ми спостерігаємо, можливості та варіанти застосування сильних сторін, а також можливостей для розробки стратегій банку, також слабкі сторони і зовнішні загрози, які можна нейтралізувати в міру можливостей. Поле SO має потребу в стратегії підтримки і розвитку сильних сторін банку в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення, таких як:

В ПриватБанку є велика кількість партнерів, за час свого існування він заре-

комендував себе на ринку, також серед споживачів. Але не буде зайвим створення та проведення різноманітних заходів для популяризації банку серед молоді, в категорії від 6 до 17 років (користувачі Картки Юніор). Для підвищення лояльності клієнтів протрібно розробити план з більш вигідними умовами чим у конкурентів. Це можна втілити в реальність за допомогою цінкових й нецінових змін.

ПриватБанк має власний мобільний додаток «Приват 24». З допомогою цього додатку можна провести мікро-заходи та інформувати про нові вдосконалення та послуги від ПриватБанк.

Поле ST (табл.) має підхід з використанням сильних сторін з метою зменшення та пом'якшення загроз зовнішнього середовища, таких як:

ПриватБанк має велику чисельність спеціалізованих співробітників, але час не стоїть на місці знання потрібно постійно оновлювати. Тому, необхідно проводити оновлення знань співробітників для кращого процесу обслуговування клієнтів та відпрацювання нових заперечень при продажу. Впродовж часу економічна активність клієнтів банку може стати меншою. Тому для більшої зацікавленості можна ввести заходи для стимулювання економічної діяльності, такі як: збільшення депозитних ставок і оптимізувати системи кеш-беку;

Також потрібно тримати конкурентні позиції на ринку, це робитиметься для того, щоб утримати клієнтів та їх цікавість до банку.

Поле WO надає передбачення у розробці стратегій подолання слабостей підприємства за рахунок можливостей зовнішнього середовища, до них входять:

- розробка та введення системи нематеріального заохочення працівників банку;
- створення та організація корпоративних заходів;
- надання більшого соціального пакету, та об'єднання системи премій й інших матеріальних заохочень.

Втлика вартість привернутих ресурсів іпотечного кредитування говорить про неефективний поділ і позиціонування послуги на ринку. Необхідно провести додаткові дослідження й дивлячись на результати здійснити репозиціонування і ресегментування цієї послуги на ринку.

Поле WT (табл. 2.9) дозволяє передбачити стратегії подолання загроз та усунення слабостей підприємства: як бачимо навіть таке велике підприємство незастраховане від переліку усіх теперішніх та майбутніх зовнішніх загроз. Тому, особливо в умовах всесвітньої незакінченої нами війни з країною агресором необхідно розробити чіткий план і алгоритм репозиціонування, реструктуризації, перегляду кадрової, асортиментної і цінової політики, за умов погіршення економічної ситуації або настання, гіперкризи.

Наступним проведемо SWOT-аналіз АТ «КРЕДОБАНК» (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

SWOT-аналіз АТ «Кредобанк» [34]

Сильні сторони(S)	Можливості(O)
лідерство у Західній Україні; лідерство в іпотечному та автокредитуванні; приналежність до Групи РКО “Bank Polski”; широка диверсифікація бізнесу між сегментами та продуктами; відділення в усіх регіонах України; імідж одного з найнадійніших банків;	зростаюче сприйняття клієнтами самообслуговування/online-сервісів; зміна структури банківського сектору, низька активність частини іноземних банків; розвиток галузей, що є економічними лідерами, за рахунок інвестицій; Відновлення економіки; низька заборгованість фізичних осіб, збільшення реальних заробітних плат;
Слабкі сторони(W)	Загрози(T)
мала кількість продуктів на клієнта, низька величина активів на працівника; неефективність архітектури програмного забезпечення та устаткування; численні прогалини. неоднорідна або низька якість сервісу; Малий розмір в активах/кредитах до розташованих вище банків; слабка присутність в корпоративному сегменті та найбільших містах;	Загострення політичного конфлікту; юридичні зміни, що стосуються банків; сегментоване зростання конкуренції; зниження попиту на банківські послуги; технологічні зміни; процеси злиття та поглинання в банківському та страховому секторах, що збільшує різницю між лідерами;

Банк пропонує сучасні фінансові рішення, керуючись потребами своїх клієнтів. Зосереджує увагу на обслуговуванні роздрібних клієнтів і підприємств малого й середнього бізнесу з підтримкою потужного акціонера, який є найбільшим банком Польщі, також професійності працівників. Він розраховує на довгострокову співпрацю і взаємну лояльність у відносинах з клієнтами та працівниками.

АТ «Кредобанк» є найбільшою польською інвестицією в банківську систему України та найзначнішим інвестиційним проектом польського капіталу в нашій

державі. Банк впроваджує нові технології та має європейські стандарти якості обслуговування клієнтів, збільшує спектр фінансових послуг, динамічно реагує на ринкову кон'юнктуру і має наміри налагодити довгострокові відносини зі своїми клієнтами.

У таблиці бачимо, що сильні сторони банку відображають якість його роботи та успіхи на фінансовому ринку. До сильних сторін можна віднести наявність широко спектру диверсифікованих банківських послуг, висококваліфікований персонал з глибокими знаннями у сфері економіки, фінансів та інформаційних технологій, підтримку іноземного акціонера, визначеність бренду та кольорової гами, знання марки, співпрацю зі страховими агентами, партнерські програми, присутність в агросфері як одній з найперспективніших в Україні.

Слабкими сторонами є відсутність характерних особливостей та якостей, притаманних іншим банкам, що ставлять банк у несприятливе становище. Слабкі сторони АТ «Кредобанк» полягають у невикористанні всіх потужностей щодо проведення банківської діяльності і залучення потенційних клієнтів, що приводить до неотримання максимально можливого прибутку; відносно малій кількості відділень і банкоматів; непоширеній мережі філій; великій кількості документів, що вимагаються від клієнтів; нижчій швидкості прийняття кредитних рішень порівняно з конкурентами.

Особлива увага приділяється зовнішнім можливостям, загрозам ринку, що не залежать від банку. Використання сприятливих обставин може привести до отримання переваг, серед яких: збільшення частки ринку, завоювання нових географічних територій, зміцнення репутації, залучення коштів населення і збільшення попиту на кредитні продукти, використання інновацій і технологій для розроблення нових продуктів та послуг.

Зовнішніми загрозами є податковий тиск, законодавчі зміни, регулювання з боку НБУ, велика кількість конкурентів, зокрема банків які мають іноземний капітал, політична й економічна нестабільність у країні, уповільнення ринку і зменшення попиту на банківські послуги.

Наступним банком для складання SWOT-аналізу є ПАТ «Райффайзен Банк»

(табл. 2.11).

Таблиця 2.11

SWOT-аналіз «Райффайзен Банк» Сильні сторони(S) [34]

Сильні сторони(S)	Можливості(O)
Накопичений багаторічний досвід роботи в банківській сфері діяльності; Близькість до транспортних магістралей Наявність кваліфікованого персоналу, що має досвід роботи в даній області; Добрі ділові зв'язки зі споживачами послуг, матеріалів і комплектуючих; Зручне місце розташування банківських філій; Забезпеченість банку всіма необхідними комунікаціями; Висока якість послуг, що відповідає європейському рівню.	Попит на всі запропоновані послуги в банку в Україні досить високий і має стійку тенденцію до збільшення; Поширення електронних платежів; Підтримка з боку міських органів влади дій банку по збільшенню обсягів виробництва послуг; Збільшення об'єму інвестування в маркетинг для більш ефективного розповсюдження реклами
Слабкі сторони(W)	Загрози(T)
Низька зацікавленість працівників банку в його розвитку; Нерозподілений прибуток (непокритий збиток); Непрогнозовані ризики; Ротація кадрів; Недостатній рівень розкриття фінансових звітів компанії та відсутність їх аналізу;	Низька зацікавленість працівників банку в його розвитку; Нерозподілений прибуток (непокритий збиток); Непрогнозовані ризики; Ротація кадрів; Недостатній рівень розкриття фінансових звітів компанії та відсутність їх аналізу;

Райффайзен Банк (раніше Райффайзен Банк Аваль) є комерційним банком в Україні. Зареєстрований 27 березня 1992 року, а з 2006 року є дочірньою компанією австрійського Райффайзен Банк Інтернаціональ. У 2015 році Європейський банк реконструкції та розвитку придбав 30% акцій Райффайзен Банку Аваль, збільшивши капітал. Райффайзен Банк Інтернаціональ має частку в банку 68,26%. Визначені сильні та слабкі сторони банку, можливі загрози дають підставу вказати, що банку потрібно приділити більшу увагу маркетингу, для більш ефективного розповсюдження реклами, також приділити увагу електронним платежам, а підтримка органів влади зіграє велику роль, тому що банк вийде на збільшення обсягу виробництва.

На рахунок загроз банку потрібно передбачати усі можливі фактори наперед, щоб як найшвидше справитися з ними, це заощадить затрати та завоює більшу довіру у клієнтів.

Отже, аналіз рівня фінансової безпеки на прикладі трьох банків, на основі

SWOT-аналізу, забезпечив чітке визначення чинників й загроз у фінансовій безпеці цих банків. Комплексний підхід до визначення, аналізу та оцінки чинників, загроз фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки дає змогу підвищити якість управління досягненням її належного рівня, й стимулюватиме повне використання позитивних чинників її забезпечення та утримає банківську сферу від численних негативних чинників.

З отриманих даних бачимо, які є варіанти використання сильних сторін та можливостей в розробці стратегій банків, також слабкі сторони та зовнішні загрози які можливо нейтралізувати.

Дивлячись на ситуацію «ПриватБанку» бачимо, потребу стратегії підтримки і розвитку сильних сторін в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення. Потрібно проводити оновлення знань працівників банку для кращого процесу обслуговування клієнтів. Для утримання клієнтів та їх зацікавленості банком, необхідно тримати конкуренцію на ринку. Також потрібне введення та оптимізація системи нематеріального заохочення співробітників.

АТ «Кредобанк» потрібно внести свої характерні особливості, щоб виділятися серед конкурентів, також збільшити потужності щодо проведення банківської діяльності. Потрібно збільшити кількість відділень та банкоматів, збільшити швидкість прийняття кредитів.

У відповідь на військове вторгнення та збільшення внутрішніх і зовнішніх ризиків для банківського сектору, НБУ розробив пакет заходів з підтримки банківської системи. Він включає: проект запровадження мораторію на скорочення мережі відділень державних банків у воєнний час; "power banking" - забезпечення безперервності надання фінансових послуг; розробку національної програми підтримки кредитування; розробку та реалізацію заходів з підтримки ліквідності банківської системи; регулювання для забезпечення збалансованості валютного ринку; заходи з протидії шахрайству та інші заходи. заходи та реалізація проектів з протидії кібершахрайству. [44]

Однак, незважаючи на суттєву підтримку НБУ, вітчизняна банківська система залишається під впливом загроз, які можуть суттєво вплинути на

ефективність банківської діяльності в умовах воєнного стану.

На думку автора, до них можна віднести такі:

– збільшення кредитного ризику. Умови воєнного стану, незважаючи на зусилля самих банків, можуть призвести до ще більшого скорочення кредитного портфелю, зокрема за рахунок коштів юридичних осіб внаслідок падіння ділової активності. Не виключено й подальше скорочення портфелю кредитування фізичних осіб як в національній, так і іноземній валюті. В результаті нове кредитування не компенсуватиме погашення старих позик, тому банки будуть вимушені піднімати процентні ставки, щоб компенсувати збитки. Руйнування активів та заставного майна позичальників, скорочення доходів та погіршення платоспроможності знижуватимуть й надалі їх спроможність обслуговувати кредити. В результаті зростання резервів під кредитні збитки, падіння якості кредитного портфелю, збільшення обсягу непрацюючих кредитів збільшують потенційні втрати кредитного портфеля навіть до ризику втрати частини капіталу;

– підвищення вимог до ліквідності. Військові дії можуть призвести до підвищення вимог до ліквідності, зокрема для невеликих банків. НБУ вже підвищив резервні вимоги для коштів на поточних рахунках та на вимогу, що потенційно впливатиме на обсяги депозитного портфелю. Крім того, значні відрахування в резерви за кредитним и ризиками також знижують ліквідність. Банківським установам варто формувати зважені підходи щодо управління ліквідністю, адаптувати власну процентну політику для стимулювання вкладів клієнтів банку;

– зростання валютного ризику. Умови воєнного стану можуть призвести до значного збільшення ризику операцій, пов'язаних з іноземною валютою. Банки та їх клієнти можуть знаходитись умовах суттєвого коливання курсу національної валюти. Для збереження міжнародних резервів України, які є важливими для забезпечення оборонних потреб, стабільної роботи економіки та фінансової системи країни, НБУ запровадив ряд норм та валютних обмежень, що також впливає на попит на іноземну валюту. Банківським установам в таких умовах слід здійснювати моніторинг операцій в іноземній валюті, безперервно проводити валютний нагляд;

– збільшення витрат на забезпечення безпеки та функціонування банку в умовах воєнного стану. Військові дії можуть призвести до збільшення витрат на безпеку банківських установ. Банки можуть додатково вкладати кошти в забезпечення безпеки своїх приміщень, співробітників, інформаційних систем. Також можуть збільшитись витрати на забезпечення безперебійної діяльності відділень внаслідок атак на енергетичну інфраструктуру. Окрім цього, до потенційних втрат потрібно враховувати й подальше скорочення втрати часу роботи персоналу та неспроможність обслуговувати клієнтів під час чисельних повітряних тривог.

Отже, дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який має брати до уваги сукупність чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Врахування можливих ризиків та своєчасне реагування на потенційні загрози довозлять зберегти банківський капітал від втрат та сформулювати подальші напрями пошуку джерел прибутковості банківського бізнесу.

Так, активна адаптація бізнес-моделей банків до несприятливих умов воєнного часу за підтримки НБУ дала змогу за 2022 р. отримати загальний позитивний фінансовий результат та додатні показники рентабельності. Але незважаючи на загальну прибутковість банківського сектору, суттєва частина банків залишається збитковою та можуть бути визнані регулятором як проблемні. Банки продовжують наражатись на ряд загроз, таких як збільшення кредитного ризику, підвищення вимог до ліквідності, зростання валютного ризику, збільшення витрат на забезпечення безпеки та функціонування банку.

Однією з неодмінних складових фінансової безпеки банківської системи має бути її фінансова надійність, під якою слід розуміти комплексну характеристику на основі фінансових і нефінансових показників її здатності ефективно функціонувати; ознаку достатності її капіталу, якості активів, ліквідності, прибутковості, безумовного виконання нею своїх функцій / зобов'язань за обсягами і строками перед усіма економічними агентами / не порушення їхніх інтересів, її конкурентоспроможності, несхильності до надмірних ризиків, довіри / впевненості клієнтів, контрагентів, держави. Водночас, фінансова

надійність банківської системи є керованою, що спричиняє вибір оптимальних підходів, методів і інструментів до управління нею.

При цьому зацікавленість стейкхолдерів у забезпеченні / підвищенні надійності банківської системи полягає в такому (рис. 2.4).

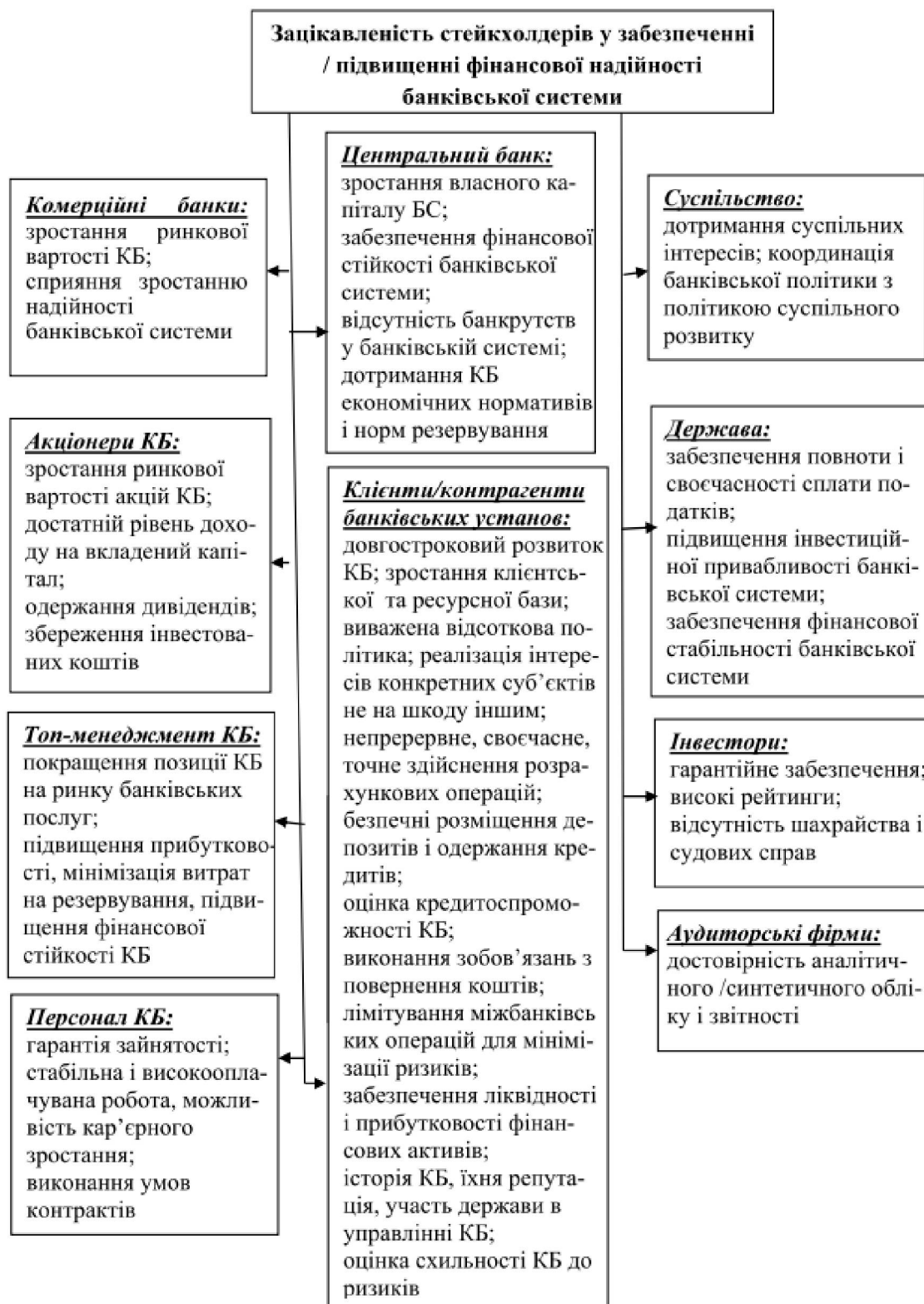

Рис. 2.4. Зацікавленість стейкхолдерів у забезпеченні / підвищенні фінансової надійності банківської системи [3]

Безумовно, інтереси зазначених стейк-холдерів можуть як збігатися, так і різнитися, тому має бути забезпечене їхнє синхронне дотримання.

Основний напрям фінансової безпеки банків повинен орієнтуватися на підвищення економічної ефективності і мати своєю метою ріст обсягу та ефективності використання фінансових ресурсів. Однак має місце і низка слабких сторін, які є негативними чинниками в боротьбі за банківську безпеку.

До основних завдань які стоять перед Національним банком України є створення оптимальних умов для виконання банками своїх функцій та обслуговування населення в умовах війни, зменшуючи негативний вплив військової агресії на банківську систему. Під час російської військової агресії банківська система України стикнулася із великою кількістю ризиків які впливають на основні банківські операції. До них належать:

- зростання макроекономічного ризику, який виражається сильним спадом економіки та дефіцитом бюджету;
- зростання ризику капіталу – капітал з початку війни змінився незначно, але якщо війна буде довгою, ризик посилиться;
- зростання кредитного ризику, що пояснюється падінням доходів населення, припиненням роботи підприємств;
- зростання валютного ризику, але фіксація обмінного курсу та збалансовані валютні позиції поки що стримують цей ризик;
- ризик прибутковості вважається високим через збитки за кредитами та відрахування до резервів за кредитними збитками [49].

Отже, воєнні дії на території України впливають на всі прояви життя і на банківську систему. За допомогою регулятивної та ефективної діяльності Національного банку України банківська система швидко адаптувалась до колосальних змін і всупереч війні, терору та кібератакам стабільно функціонує.

У післявоєнний період банківським установам важливо відновити банківську систему України, шляхом здійснення ефективної операційно потрібно здійснити заходи відновлення і розвитку фінансового сектору шляхом здійснення операційної та інвестиційної діяльності.

Одним з важливих моментів є оцінювання загроз фінансовій безпеці банків, які пов'язані з процесами цифровізації банківського бізнесу та фінансової інклюзії.

Так, звертаємо увагу на потребу у формуванні пакету заходів, спрямованих на удосконалення державного регулювання e-banking, а саме: державне стимулювання e-banking не взагалі, а вибірково; створення системи моніторингу використання банками сучасних інформаційно - комунікаційних технологій; надання банкам методичної й консультативної допомоги щодо впровадження у своїй роботі сучасних технологій e-banking; створення міжбанківської бази даних; створення додаткових фіскальних стимулів до розвитку e-banking банками [7, с. 86-87].

Фінансова інклюзія, є саме тим стимулюючим чинком спрямування заощаджень в інвестиційну сферу, зменшення рівня тінізації економіки, зростання фінансової стійкості суб'єктів господарювання, збільшення рівня державних надходжень та забезпечення фінансової безпеки [36, с. 71].

Слід звернути увагу на те, що цифровізація банківського бізнесу скорочує готівковий оборот, та як відзначено у науковій роботі Д. Коробцової, що в умовах воєнного стану в Україні за доцільне є створення двоконтурної грошової системи на основі обороту грошей у віртуальному просторі (досвід пандемії), шляхом впровадження «цифрової оборонно-промислової» гривні, що акумулюється на спеціальних рахунках та відповідно використовується лише у процесі створення продукції військово-промислового комплексу [30, с. 144].

Якщо розглядати розвиток фінансових технологій у світі, то слід зазначити, нині спостерігаються такі тенденції: найбільшим сегментом ринку у 2023 р. будуть цифрові платежі із загальною вартістю транзакцій у 9 471,00 млрд. доларів США; прогнозується, що середня вартість транзакції на одного користувача у сегменті необанкінгу становитиме 18,08 тис. доларів США; очікується, що сегмент необанкінгу продемонструє зростання виручки на 28,9 % у 2024 р.; в сегменті цифрових платежів до 2027 р. кількість користувачів становитиме 5 480,33 млн. користувачів.

Слід звернути увагу на те, що як у світовій практиці, так і в Україні розвиток

необанків наражається на певні ризики. До них можна віднести технологічні, операційні та кібератаки. Наприклад, Denial of Service (DDoS-атаки), можуть завдати шкоди необанкінгу з погляду безперебійності діяльності. Ці атаки націлені на блокування входу в мережі, переривання або зупинення проведення послуги хоста за допомогою віддаленого контролю за зловмисним програмним забезпеченням. Можна констатувати, що Україна поки не входить до топ-рейтингу країн, схильних до DDoS-атаків, але спочатку 2022 р. кілька разів піддавалася їм, у тому числі банківський сектор (рис. 2.5).

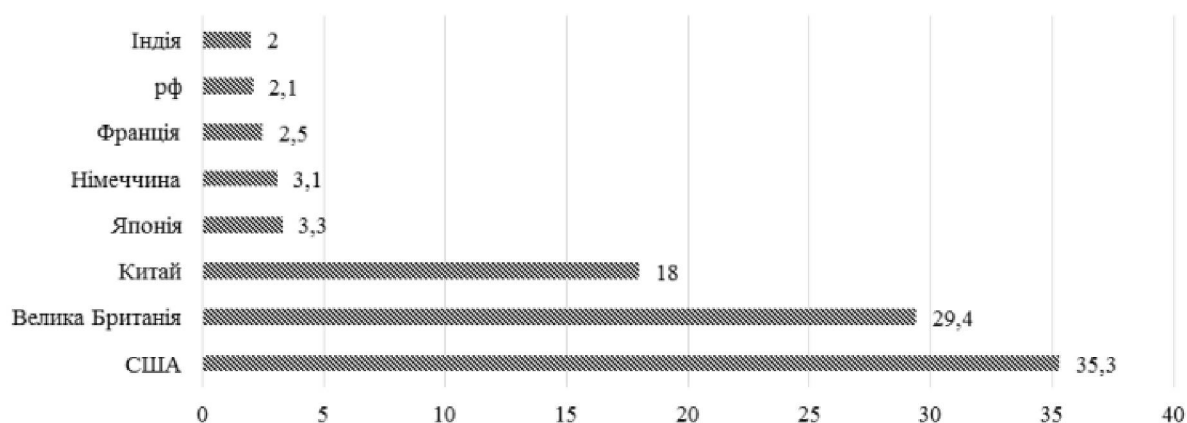

Рис. 2.5 DDoS-атаки у світовому масштабі у 2021 році, % [27]

Кіберзлочинність може набувати різних форм. Шахрайство з ідентифікацією, крадіжка даних, атаки програмзбирників, порушення авторських прав та фішингові кампанії та інше. Середня вартість витоку даних становить близько 3,86 млн. дол. США, але фінансові наслідки різняться залежно від регіону, розміру організації та галузі, (рис. 2.6).

Забезпечення фінансової безпеки банків під час воєнного стану в Україні вимагає як від самих банків, так і з боку регулятора кардинальних трансформаційних заходів. Зазначене пов'язане зі змінами, які відбуваються на ринку банківських послуг через виникнення проблем щодо ресурсного забезпечення банків, їх фінансової стійкості та введенням додаткових регуляторних заходів з боку НБУ.

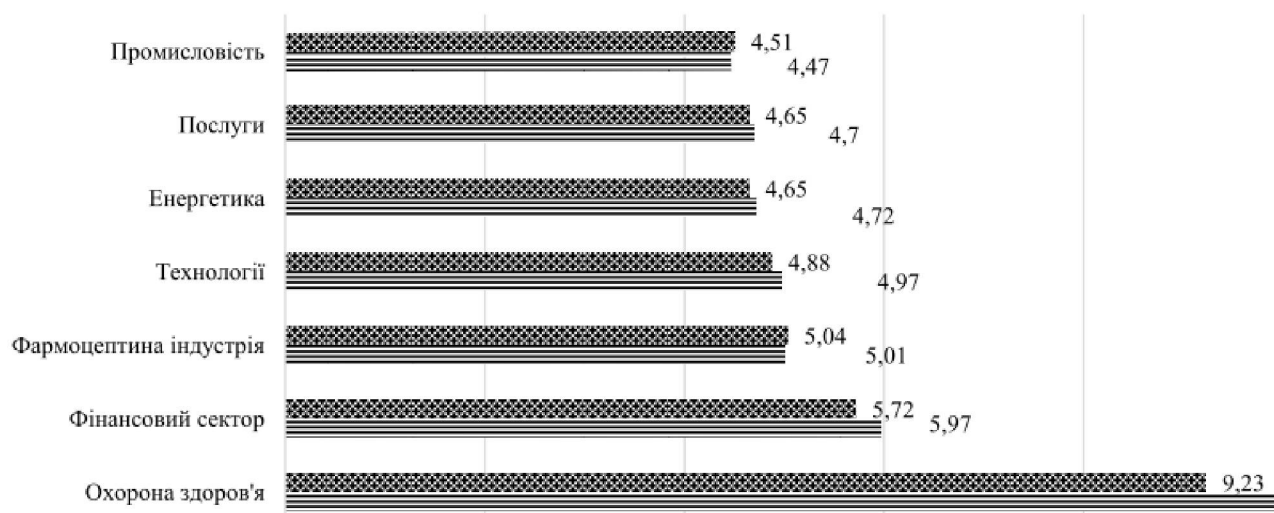

Рис. 2.6 Середня вартість витоку даних у всьому світі з травня 2020 р. до березня 2022 р. за галузями (у мільйонах доларів США) [27]

Тому, на сьогодні є потреба у розробці нової парадигми фінансової безпеки банківського сектору економіки України, яка б ґрунтувалася на вирішенні таких питань як: урегулювання нормативноправового поля щодо фінансової безпеки; деталізації загроз, які виникли під час воєнної агресії РФ; перегляду методичних підходів щодо оцінювання фінансової безпеки банків за складовими (ресурсної, валютної, кредитно-інвестиційної, безпеки ліквідності та прибутковості); розробка програм мінімізації ризиків, пов'язаних із цифровізацією банківського бізнесу; інфраструктурна перебудова самого банківського сектору.

Система показників-індикаторів, які підтверджені аналітичними розрахунками і мають кількісне вираження, дають змогу завчасно сигналізувати про небезпеку і розробляти превентивні та реактивні заходи з позиції забезпечення фінансової безпеки на макро- й мікроекономічному рівнях.

Порогові значення індикаторів фінансової безпеки банків вказують на негативні явища, такі як: втрата банком ознак системності, здатності до стійкості, динамічного розвитку, конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках, що може призвести до визнання стану проблемності та неплатоспроможності [28].

Таким чином, результати оцінювання рівня фінансової безпеки банків України є вкрай важливими для з'ясування як поточної ситуації, так і для

обґрунтованого визначення стратегічних і тактичних планів на майбутнє.

Ідентифікація загроз фінансовій безпеці банків України дозволили їх класифікувати як ті, що викликані структурними дисбалансами економіки; впливають на рівень фінансової безпеки банківської системи; впливають на рівень фінансової безпеки банку. На сьогодні, надзвичайною загрозою виступає військова агресія, яка висуває на перше місце загрозу щодо злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

На підставі використання методики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України було визначено рівень фінансової безпеки шляхом розрахунку інтегрального показника. Розрахунок окремих показників, що включені в інтегральний, та їх динаміка свідчать про недостатній рівень здатності банківської системи України протягом 2016–2021 рр. протистояти негативному впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ. Тому, за необхідне є розробка та впровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення загального рівня фінансової безпеки банківської системи, що і обумовлює перспективи подальших досліджень на підставі формування новітньої Комплексної програми забезпечення фінансової безпеки банків України.

Таким чином, забезпечення фінансової безпеки банків у стані війни потребує подальшого визначення правових засад стабільного функціонування банківської системи, що у кінцевому підсумку впливає на національну безпеку держави.

Отже, банківська система України швидко адаптувалась до функціонування в умовах тривалої війни, є стійкою та прибутковою. Це досягнуто завдяки реформам, проведеним у попередні роки, перебудові банківських бізнес-моделей, вчасним заходам НБУ. Подальше функціонування банківського сектору України залежить від довготривалої стійкості фінансової системи, збереження довіри клієнтів, вміння зберегти операційну ефективність та прибутковість.

Висновки до 2-го розділу

Підводячи підсумки щодо особливості управління фінансовою безпекою

комерційних банків та шляхи її удосконалення, можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз показав, що хоча кількість банків скоротилася до 67 у 2022 році, банківський сектор працює стабільно, незважаючи на напад Росії.

В першому півріччі 2022 р. через війну, вітчизняні банки отримали від'ємний фінансовий результат у розмірі 4,6 млрд грн. У другому кварталі 2022 р. чистий збиток банківського сектору сягнув майже 4,5 млрд грн. Станом на 1.07.2022 р. з 68 платоспроможних банків 47 банків були прибутковими та отримали чистий прибуток у розмірі 10,0 млрд грн, 21 – збитковими зі збитком 14,6 млрд грн.

2022 рік був дуже складним для банків України. Попри те, що за 10 місяців воєнного 2022 р. корпоративний бізнес та домогосподарства залишають гроші на депозитах, але ситуація з поверненням кредитів погіршилася.

2. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків теж належить до змішаного типу. Оптимальне значення даного показника повинно перебувати в межах 20–25%. Фактичні значення показника в аналізованому періоді суттєво перевищували верхню межу оптимальності і становили 35,12 % у 2022 р.

Рівень безпеки в банківському секторі у 2022 р. в порівнянні з попередніми роками значно знизився.

3. Отже, дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який має брати до уваги сукупність чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Врахування можливих ризиків та своєчасне реагування на потенційні загрози довозлять зберегти банківський капітал від втрат та сформулювати подальші напрями пошуку джерел прибутковості банківського бізнесу.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Фінансова безпека банку є важливою складовою фінансової та, як наслідок, національної безпеки. Фінансова безпека - це стан банківської установи, що характеризується збалансованістю та стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз, здатністю досягати поставлених цілей та генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку.

Ключові ознаки фінансової безпеки банку

- Забезпечує збалансований та стійкий фінансовий стан банку;
- сприяє ефективному функціонуванню банку; та
- виявляє проблемні місця в банківській діяльності на ранній стадії
- запобігання кризовим явищам та попередження неплатоспроможності.

Основною метою фінансової безпеки банку є підтримання безперервного і стабільного стану, що характеризується збалансованістю та стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Управління фінансовою безпекою комерційних банків - це процес забезпечення виконання певних функцій планування, регулювання, аналізу та контролю, спрямованих на протидію можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам з метою забезпечення сталого розвитку банку.

Оскільки система фінансової безпеки є складною системою, методологічно дуже важливо мати чітке уявлення про її складові та наявний інструментарій для виявлення найбільш складних і вразливих елементів.

Основним суб'єктом управління фінансовою безпекою є керівник банківської установи, а у великих банках створені відповідні служби банківської безпеки, які виконують завдання, пов'язані з управлінням операціями з незаконно отриманими коштами та забезпечують збереження готівки, фінансових документів і цінних паперів.

Основним об'єктом управління фінансовою безпекою є не тільки фінансові ресурси (капітал, запозичення та залучені кошти), але й сфера діяльності банку.

Ефективна взаємодія всіх елементів механізму фінансової безпеки банку дає

можливість досягти запланованих результатів банківської діяльності на певний період часу. Оскільки фінансова безпека є важливим засобом, за допомогою якого окремі банки досягають своїх цілей, важливо, щоб вони діяли скоординовано і раціонально з метою підтримання належного рівня фінансової безпеки.

Аналіз показує, що кількість банків скоротилася до 67 у 2022 році, але банківський сектор залишався стабільним, незважаючи на російський наступ.

Результати за перше півріччя 2022 року свідчать, що банківські установи почали адаптуватися до роботи в умовах воєнного стану. Як результат, активи українських банків зросли на 3,3% у другому кварталі 2022 року. Це зростання відбулося за рахунок коштів на інших банківських рахунках та цінних депозитів в НБУ. Залишки за кредитами банків почали зменшуватися, а непрацюючі кредити зростали: Станом на 1 червня 2022 року банківські установи поступово почали визнавати свої кредити непрацюючими через погіршення кредитної якості, спричинене ворожими діями.

У 2022 році банкам довелося закрити кожне п'яте відділення. Найбільше скорочення кількості відділень та працівників відбулося в Харківській, Донецькій, Київській та Херсонській областях, тобто на територіях, що постраждали від конфлікту.

У першому півріччі 2022 року місцеві банки отримали від'ємний результат у розмірі 4,6 млрд грн; у другому кварталі 2022 року чистий збиток банківського сектору становив близько 4,5 млрд грн; станом на 1 липня 2022 року 47 із 68 платоспроможних банків були прибутковими та отримали чистий прибуток у розмірі 10 млрд грн, тоді як 21 банк залишився в мінусі та зафіксував збиток у розмірі 14,6 млрд грн.

2022 рік був дуже складним для українських банків: За перші десять місяців 2022 року ситуація з погашенням кредитів погіршилася, хоча корпоративні підприємства та домогосподарства зберегли свої депозити.

Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків також є неоднозначною. Оптимальне значення цього показника має бути в межах 20-25%. У досліджуваному періоді фактичне значення цього показника сягнуло 35,12% у

2022 році, що значно перевищує верхню межу оптимального значення.

Рівень безпеки банківського сектору у 2022 році є значно нижчим, ніж раніше.

Протягом досліджуваного періоду рівень фінансової безпеки банківського сектору України був незадовільним. Для підвищення цього рівня необхідно

- вжиття заходів щодо недопущення подальших негативних наслідків реальних загроз, таких як високий рівень (частка) непрацюючих кредитів, зростання дисбалансу між довгостроковими кредитами та депозитами, висока концентрація в банківській системі України та зростання частки держави в банківському секторі, посилення впливу капіталу іноземних фінансових груп;

- вжиття заходів щодо недопущення трансформації цих загроз у реальні загрози, такі як зниження прибутковості банківської діяльності, зменшення капіталізації банківської системи, зниження ліквідності та відтік залучених банками депозитів населення.

Отже, дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що враховує сукупність факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Врахування можливих ризиків та своєчасне реагування на потенційні загрози допоможе сформувати подальші напрями захисту капіталу банків від втрат та пошуку джерел доходу для банківського бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія в 2-х томах. Том 2. Безпека фінансових інститутів. Київ: УБС НБУ, 2014. 716 с.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київ. 2014. 760 с.
3. Барановський О., Лагно А. Природа фінансової безпеки банківської системи. Світ фінансів. 2022. № 3 (72). С. 141–155.
4. Барилк М.Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової безпеки комерційного банку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ubs.edu.ua/images/2018/nauka/spetsializovani_vcheni_radi/Dissertation_M._Baryliuk1.pdf
5. Богомолова Н. І., Гиряньська А. В. Особливості формування механізму банківської безпеки в Україні // Ефективна економіка, 2019. № 11.
6. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 22 с.
7. Бондаренко А. І. Механізми забезпечення фінансової безпеки України при розширенні системи E-banking. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6926/1/13.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.1240779.
8. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України в умовах загрозливих тенденцій виведення капіталу. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). №1. С. 73-83.
9. Владика Ю. П., Приступко А. О. Інноваційні технології в банкінгу як спосіб підвищення ефективності використання ресурсів банківської установи // Економіка та суспільство, 2023. Випуск 56.
10. Вовк В. Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку. Проблеми економіки. 2012. № 4. С. 200–204.
11. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / ДВНЗ «Університет банківської

справи». Київ, 2016. 240 с.

12. Волкова В. В., Волкова Н. І. Розвиток системи страхування кредитних ризиків банків // Економіка і організація управління, 2023. № 2 (50). С. 86-95.

13. Волкова Н. І. Деякі питання оцінки фінансової безпеки банків в умовах війни // Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України, 2023. 27 квітня. С. 142-144.

14. Волкова Н. І., Панченко А. В. Вибір методів оцінювання фінансової безпеки банків та прогнозування індикаторів // Ефективна економіка. 2022. № 11.

15. Гаряга Л. О., Куліш Р. Р. Фінансова безпека банківської діяльності в умовах цифровізації // Проблеми економіки № 4 (42), 2019. С. 163-171.

16. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки банківських установ. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.12. С. 194–198.

17. Грабчук О. М., Марецька О. С. Забезпечення ефективності функціонування механізму активних банківських операцій в умовах війни // Інвестиції: практика та досвід № 22/2023. С. 75-80.

18. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України. Вісник Національного банку України. 2003. № 4. С. 27–28.

19. Демченко О. П. Оцінка безпеки банківського сектору України // Економіка та суспільство. Випуск # 27 / 2021.

20. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку. Фінансовий простір. 2012. № 2. С. 11–15.

21. Євченко Н. Г., Криклій О. А. Вплив податкових ризиків на фінансову безпеку банку. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2009. Вип. 25. С. 45–52.

22. Зачосова Н. В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в Україні. Фінанси, банки, інвестиції. 2011. № 4. С. 74–79.

23. Заячківська О. В., Сиротюк О. Ю. Фінансова безпека банківського сектору України // Віник НУВГП, 2023. Випуск 1 (101) С. 33-41.

24. Звіт про діяльність Ради з фінансової стабільності (серпень 2021 – липень

2022). Національний банк України. URL:
https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB_Report%202021-2022.pdf?v=4.

25. Квасницька В. Г., Антонюк О. В. Фінансова безпека банківської діяльності: сутнісний та забезпечувальний аспекти. Фінансовий простір. 2019. № 3. С. 67–77.

26. Квасницька Р. С., Доценко І. О., Приступа Д. В. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської установи // «Modern Economics», №25 (2021), С. 73-78.

27. Коваленко В. В. Фінансова безпека банків в умовах воєнного стану // Фінансовий простір 2022 № 4 (48). С. 81-94. URL:
<http://fpnpu.cibs.ubs.edu.ua/article/download/272736/268679>

28. Коваленко В.В. Фінансова безпека банків: реалії та перспективи забезпечення. Економічний форум. 2022. № 2. С. 141-151.
 DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-2-18>.

29. Корнієнко Ю. В. Фінансова безпека банків як об'єкт наукового дослідження. Фінанси, облік і аудит. 2011. Вип. 17. С. 108–114.

30. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 141-146. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>.

31. Криль Я. М., Овчаренко Є. І. Дескриптивна компліментарність забезпечення економічної безпеки та вітчизняних управлінських традицій. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2011. Вип. 23. Ч. II. С. 211-217.

32. Ксьондз С. М. Управління фінансовою безпекою банків України // Вісник Хмельницького національного університету 2015, № 3, Т. 3. – С. 120-124.

33. Литовченко О. Ю., Самойлов Б. М. Теоретико-методичне підґрунтя до управління фінансовою безпекою банку. URL:
http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/1_120397.doc.htm

34. Мартинюк О.В., Демянчук О.І. Аналіз рівня фінансової безпеки комерційних банків <file:///C:/Users/Diana/Downloads/1704-Article%20Text-1515-1-10-20230406-1.pdf>

35. Мордань Є. Ю., Журавка О. С., Діденко К. В., Кравченко Я. І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка // БІЗНЕСІНФОРМ № 1 '2021. С. 243-251. https://www.business-inform.net/export_pdf/businessinform-2021-1_0-pages-243_251.pdf.

36. Мушеник І. М., Грушецький С. М., Забезпечення фінансової безпеки України в період воєнного часу та в умовах фінансової інклюзії. *Modern Economics*. 2022. №32. С. 70-74. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-09](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-09).

37. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua>

38. Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4.

39. Огляд банківського сектору. Серпень 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-08.pdf?v=4.

40. Основні показники діяльності банків. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

41. Правдиковська І.І., Дорошенко Н.О. Вплив війни на банківську систему України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 150–153. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5583>.

42. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

43. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18

44. Рац О. М. Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану // *Економіка і суспільство*, 2023. Випуск

47.

45. Розробка методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансової безпеки комерційних банків із урахуванням вартісно грошової складової. URL: https://radaecon.kname.edu.ua/images/Dis/diser_Rodchenko_3.pdf

46. Савчук А.В. Управління фінансовою безпекою комерційного банку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/510/1/260.pdf>

47. Ситник Н. С., Башко Л. М. Фінансова безпека банків як передумова стабільного розвитку банківської діяльності України. Бізнес-навігатор. 2018. Вип. 6. С. 198–202.

48. Ситник Н. С., Васьків І. М. Фінансова безпека банків як один зі складників фінансової безпеки держави. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. : Економіка і управління. 2018. Т. 29. № 6. С. 129–132.

49. Ситник Н.С., Прицак Я.М. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки // «Молодий вчений» • № 6 (118) • червень, 2023 р. С. 94-98.

50. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. Банківська система : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Blashchuk_Petyk_13_end.pdf.

51. Сус Л. В., Сус Ю. Ю., Довженко В. А. Розробки стратегій розвитку системно важливих банків України під впливом чинників зовнішнього середовища // БізнесІнформ, 2023. № 3. С. 115-123.

52. Тітков К. О., Литвинчук І. В. Забезпечення фінансової безпеки банківської установи. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/530/1/147.pdf>

53. Ткаченко А. М., Мащенко К. І. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. 2009. № 1. С. 333–346.

54. Тшонковські Т. Банківська діяльність в умовах економічної кризи: національний та міжнародний досвід // Інвестиції: практика та досвід, 2023. № 22. С. 18-22.

55. Фадєєв Д. А. Фінансова безпека банківської діяльності в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/5_NITSB_2009/Economics/40908.doc.htm

56. Фінансова безпека банківської діяльності : навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. О. Л. Пластун, С. М. Побережний, Т. М. Болгар]. Суми : ДВНЗ «УАбс НБУ», 2010. 180 с.

57. Фінансова безпека банківської діяльності: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни “Безпека банків” / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар]; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 112 с.

58. Фінансова безпека підприємств і банківських установ. URL: <https://pravo.studio/finansov-osnovyi/finansova-bezpeka-pidpriemstv-bankivskih.html>.

59. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. ред. А. О. Єпіфанова. Суми : ДВНЗ «УАбс НБУ», 2009. 295 с.

60. Хитрін О. І. Фінансова безпека комерційних банків /О. І. Хитрін // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 118–124.

61. Чеберяко О. В., Кривовяз М. А. Економіко-теоретична сутність системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. Економіка і держава. 2015. №11. С. 94-98.

62. Чеберяко О. В., Кривовяз М. А. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2015. №10. С. 102-105.

63. Шелеметьєва Т.В., Трохимець О.І., Перекрест М.І. Оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку з використанням кількісного методу // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2020 р., № 6 (117). С. 174-181.

64. Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму

фінансової безпеки банківської системи. Фінансовий простір. 2014. № 2. С. 158-163.

65. Шпильовий Б. В. Основні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016. – Випуск 10. – Частина 2. – С. 139-142.

66. Шульга О.А. Стратегія забезпечення фінансової безпеки банківської установи та сучасні аспекти її діагностики // Інфраструктура ринку, 2023. Випуск 70. С. 171-175.

67. Якуб'як І. М. Сучасні загрози фінансової безпеки комерційних банків України та методи їх управління. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145611552.pdf>